

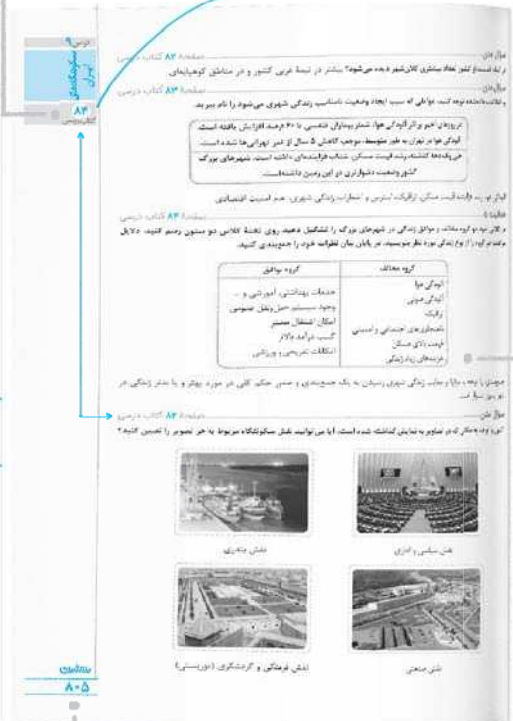
در دو صفحه روبروی هم این کتاب، چی می بینید.

۱ این جا شماره درس یا فصلی رو که قراره بخونید، می بینید.

۳ این عدده که این جا می بینید به شما می گه که آخرین تمرینی که در این صفحه اومده از چه صفحه کتاب درسی در این جا قرار گرفته.

۲ این عدده که این جا می بینید، به شما می گه اولین تمرینی که در این صفحه اومده از چه صفحه کتاب درسی این جا قرار گرفته.

۴ در واقع این دو تا عدد بهترین می کن که تمرین های چه صفحه ای تا چه صفحه ای از کتاب درسی رو در این دو صفحه می بینید.

۵ این شماره ای که این جا می بینید شماره صفحه کتاب درسی یار دهم هستش. کتاب درسی یار پایه دهم انسانی مجموعاً ۸۱۷ صفحه داره.

۳ در این کتاب، پاسخ های تمرین ها، پرسش ها، سؤال ها و... کتاب درسی رو که توسط مؤلف های خومیرون نوشته شده، به صورت ساده می بینید.

۶ در کتاب درسی یار پایه دهم انسانی عین متن سؤال های کتاب درسی رو به صورت پررنگ می بینید.

۴ به کمک این تیترو می بینید، می تونید بفهمید چه تمرینی از چه صفحه ای از کتاب درسی این جا قرار گرفته.

فهرست

شماره صفحه
کتاب درسی

شماره صفحه
کتاب درسی

شماره صفحه
کتاب درسی

شماره صفحه
کتاب درسی

شماره صفحه
کتاب درسی

شماره صفحه
کتاب درسی

تاریخ ۱

۲	درس ۱: تاریخ و تاریخ‌نگاری
۱۲	درس ۲: تاریخ، زمان و مکان
۲۰	درس ۳: باستان‌شناسی؛ ...
۳۰	درس ۴: پیدایش تمدن؛ ...
۴۲	درس ۵: هند و چین
۵۰	درس ۶: یونان و روم
۶۲	درس ۷: مطالعه و کاوش در ...
۷۰	درس ۸: سپیده‌دم تمدن ایرانی
۸۰	درس ۹: از ورد آریایی‌ها تا ...
۹۰	درس ۱۰: اشکانیان و ساسانیان
۹۹	درس ۱۱: آیین‌های کشاورزی
۱۰۹	درس ۱۲: جامعه و خانواده
۱۱۸	درس ۱۳: اقتصاد و معیشت
۱۲۸	درس ۱۴: دین و اعتقادات
۱۳۶	درس ۱۵: زبان، علم و آموزش
۱۴۳	درس ۱۶: هنر و معماری
۷۰	آزمون‌ها

اقتصاد

۱	فصل اول: اصول انتخاب در کسب‌وکار
۲	درس ۱: کسب‌وکار و کارآفرینی
۱۲	درس ۲: انتخاب نوع کسب‌وکار
۲۳	درس ۳: اصول انتخاب درست
۳۵	درس ۴: مرز امکانات تولید
۴۵	فصل دوم: بازیگران اصلی در ...
۴۶	درس ۵: بازار چیست و چگونه ...
۵۶	درس ۶: نقش دولت در اقتصاد چیست؟
۶۸	درس ۷: تجارت بین‌الملل
۸۱	فصل سوم: اقتصاد رشد و پیشرفت
۸۲	درس ۸: رکود، بیکاری و فقر
۹۲	درس ۹: تورم و کاهش قدرت خرید
۱۰۵	درس ۱۰: مقاومت‌سازی اقتصاد
۱۱۵	درس ۱۱: رشد و پیشرفت اقتصادی
۱۲۹	فصل چهارم: اقتصاد در خانواده
۱۳۰	درس ۱۲: بودجه‌بندی
۱۴۰	درس ۱۳: تصمیم‌گیری در مخارج
۱۵۰	درس ۱۴: پس‌انداز و سرمایه‌گذاری
۱۳۷	آزمون‌ها

دین‌ورندگی ۱

۴	بخش اول: تفکر و اندیشه
۱۸	درس ۱: هدف زندگی
۳۰	درس ۲: پر پرواز
۳۰	درس ۳: خود حقیقی

۳۸	درس ۴: پنجره‌ای به روشنایی
۵۰	درس ۵: آینده روشن
۶۲	درس ۶: منزلگاه بعد
۷۲	درس ۷: واقعه بزرگ
۸۲	درس ۸: فرجام کار
۹۶	بخش دوم: قدم در راه
۹۶	درس ۹: آهنگ سفر
۱۰۸	درس ۱۰: اعتماد بر او
۱۱۶	درس ۱۱: دوستی با خدا
۱۲۸	درس ۱۲: یاری از نماز و روزه
۱۴۲	درس ۱۳: فضیلت آراستگی
۱۵۲	درس ۱۴: زیبایی پوشیدگی
۱۹۱	آزمون‌ها

منطق

۳	درس ۱: منطق، ترازوی اندیشه
۱۳	درس ۲: لفظ و معنا
۲۰	درس ۳: مفهوم و مصداق
۲۹	درس ۴: اقسام و شرایط تعریف
۴۱	درس ۵: اقسام استدلال استقرایی
۵۵	درس ۶: قضیه حملی
۶۲	درس ۷: احکام قضایا
۷۲	درس ۸: قیاس اقترانی
۸۵	درس ۹: قضیه شرطی و قیاس ...
۹۹	درس ۱۰: سنجشگری در تفکر
۲۲۶	آزمون‌ها

جامعه‌شناسی ۱

۱	فصل اول: زندگی اجتماعی
۳	درس ۱: کنش‌های ما
۱۰	درس ۲: پدیده‌های اجتماعی
۱۷	درس ۳: جهان اجتماعی
۲۵	درس ۴: اجزا و لایه‌های جهان ...
۳۴	درس ۵: جهان‌های اجتماعی
۴۱	درس ۶: پیامدهای جهان اجتماعی
۵۱	درس ۷: ارزیابی جهان‌های اجتماعی
۶۱	فصل دوم: هویت
۶۳	درس ۸: هویت
۷۵	درس ۹: بازتولید هویت اجتماعی
۸۲	درس ۱۰: تغییرات هویت اجتماعی
۸۹	درس ۱۱: تحولات هویتی ...
۹۶	درس ۱۲: تحولات هویتی ...
۱۰۳	درس ۱۳: هویت ایرانی (۱)
۱۱۱	درس ۱۴: هویت ایرانی (۲)
۱۱۶	درس ۱۵: هویت ایرانی (۳)

علوم و فنون ادبی ۱

۱۲	درس ۱: مبانی تحلیل متن
۲۱	درس ۲: سازه‌ها و عوامل ...
۲۶	درس ۳: واج‌آرایی، واژه‌آرایی
۳۸	درس ۴: تاریخ ادبیات پیش از ...
۴۷	درس ۵: هماهنگی پاره‌های کلام
۵۲	درس ۶: سجع و انواع آن
۶۰	درس ۷: سبک و سبک‌شناسی
۶۷	درس ۸: وزن شعر فارسی
۷۳	درس ۹: موازنه و ترصیع
۸۰	درس ۱۰: زبان و ادبیات فارسی در ...
۸۸	درس ۱۱: قافیه
۹۷	درس ۱۲: جناس و انواع آن
۳۴۲	آزمون‌ها

ریاضی و آمار ۱

۹	فصل ۱: معادله درجه دوم
۱۰	درس ۱: معادله و مسائل توصیفی
۱۹	درس ۲: حل معادله درجه ۲ و ...
۳۳	درس ۳: معادله‌های شامل ...
۳۹	فصل ۲: تابع
۴۰	درس ۱: مفهوم تابع
۵۰	درس ۲: ضابطه جبری تابع
۵۶	درس ۳: نمودار تابع خطی
۶۳	درس ۴: نمودار تابع درجه ۲
۷۱	فصل ۳: کار با داده‌های آماری
۷۲	درس ۱: گردآوری داده‌ها
۸۵	درس ۲: معیارهای گرایش به مرکز
۸۹	درس ۳: معیارهای پراکندگی
۹۹	فصل ۴: نمایش داده‌ها
۱۰۰	درس ۱: نمودارهای یک‌متغیره
۱۱۰	درس ۲: نمودارهای چندمتغیره
۴۲۲	آزمون‌ها

عربی، زبان قرآن ۱

۱	الَّذِينَ الْأُولُ: ذَاكَ هُوَ اللَّهُ
۱۱	الَّذِينَ الثَّانِي: اِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ
۲۳	الَّذِينَ الثَّلَاثُ: مَطَرُ السَّمَكَ
۳۵	الَّذِينَ الرَّابِعُ: التَّعَايُشُ السَّلْمِيُّ
۴۷	الَّذِينَ الْخَامِسُ: هَذَا خَلْقُ اللَّهِ
۵۹	الَّذِينَ السَّادِسُ: الْمَعَالِمُ الْخَلَابَةُ
۷۱	الَّذِينَ السَّابِعُ: صِنَاعَةُ النُّقْطِ
۸۳	الَّذِينَ الثَّامِنُ: يَا مَنْ فِي الْبِحَارِ ...
۴۸۸	آزمون‌ها

انگلیسی ۱ (StudentBook)

۱۵	درس ۱	۴۹۸
۴۳	درس ۲	۵۱۴
۷۱	درس ۳	۵۲۹
۹۷	درس ۴	۵۴۴
	آزمون‌ها	۵۶۰

انگلیسی ۱ (WorkBook)

۷	درس ۱	۵۶۹
۲۵	درس ۲	۵۷۴
۴۳	درس ۳	۵۷۹
۶۱	درس ۴	۵۸۴

نگارش ۱

۱۴	درس ۱: پرورش موضوع	۵۸۹
۲۸	درس ۲: عینک نوشتن	۵۹۰
۴۲	درس ۳: نوشته‌های عینی	۵۹۲
۵۸	درس ۴: نوشته‌های گزارشی	۵۹۳
۷۴	درس ۵: نوشته ذهنی (۱) جانشین ...	۵۹۵
۸۶	درس ۶: نوشته ذهنی (۲) سنجش ...	۵۹۷
۱۰۰	درس ۷: نوشته ذهنی (۳) ناسازی ...	۵۹۸
۱۱۲	درس ۸: نوشته‌های داستان‌گونه	۵۹۹

کارگاه کارآفرینی و تولید

۱	بخش ۱: تشکیل تیم	۶۰۱
۵	بخش ۲: کار تیمی موفق	۶۰۱
۹	بخش ۳: تقویت کار تیمی	۶۰۳
۱۳	بخش ۴: حل مسئله	۶۰۴
۱۷	بخش ۵: هدف‌گذاری و تصمیم‌گیری	۶۰۵
۲۱	بخش ۶: خودشناسی	۶۰۶
۲۷	بخش ۷: طراحی مسیر شغلی (۱)	۶۰۸
۳۱	بخش ۸: طراحی مسیر شغلی (۲)	۶۱۰
۳۵	بخش ۹: طراحی مسیر شغلی (۳)	۶۱۲
۴۱	بخش ۱۰: تفکر	۶۱۶
۴۷	بخش ۱۱: تفکر خلاق (واگرا)	۶۱۸
۵۱	بخش ۱۲: توسعه خلاقیت فردی	۶۲۰
۵۵	بخش ۱۳: توسعه خلاقیت تیمی	۶۲۲
۵۹	بخش ۱۴: تشخیص فرصت ...	۶۲۴
۶۵	بخش ۱۵: ایده‌یابی، ساختن ایده ...	۶۲۶
۶۹	بخش ۱۶: نوآوری و تریز	۶۲۸
۷۵	بخش ۱۷: سنجش کارآفرینی	۶۳۰
۷۹	بخش ۱۸: تعیین نوع کسب‌وکار	۶۳۱
۸۱	بخش ۱۹: مدل کسب‌وکار (۱)	۶۳۲
۸۵	بخش ۲۰: مدل کسب‌وکار (۲)	۶۳۳
۸۹	بخش ۲۱: مدل کسب‌وکار (۳)	۶۳۵
۹۱	بخش ۲۲: مدل کسب‌وکار (۴)	۶۳۵
۹۳	بخش ۲۳: مدل کسب‌وکار (۵)	۶۳۶
۹۷	بخش ۲۴: مدل کسب‌وکار (۶)	۶۳۶
۹۹	بخش ۲۵: مدل کسب‌وکار (۷)	۶۳۷
۱۰۱	بخش ۲۶: مدل کسب‌وکار (۸)	۶۳۷

۱۰۳	بخش ۲۷: مدل کسب‌وکار (۹)	۶۳۸
۱۰۵	بخش ۲۸: طرح کسب‌وکار	۶۳۸
۱۰۹	بخش ۲۹: نگارش طرح (۱)	۶۳۹
۱۱۵	بخش ۳۰: نگارش طرح (۲)	۶۴۱
۱۱۹	بخش ۳۱: نگارش طرح (۳)	۶۴۳
۱۲۳	بخش ۳۲: نگارش طرح (۴)	۶۴۴

فارسی ۱

۱۰	ستایش: به نام کردگار	۶۴۶
۱۱	فصل ۱: ادبیات تعلیمی	۶۴۷
۱۳	درس ۱: چشمه	۶۴۷
۱۵	کارگاه متن‌پژوهی	۶۴۹
۱۷	گنج حکمت: پیرایه خرد	۶۵۱
۱۸	درس ۲: از آموختن، ننگ مدار	۶۵۳
۱۹	کارگاه متن‌پژوهی	۶۵۴
۲۱	روان‌خوانی: دیوار	۶۵۵
۲۹	فصل ۲: ادبیات پایداری	۶۵۸
۳۱	درس ۳: پاسداری از حقیقت	۶۵۸
۳۴	کارگاه متن‌پژوهی	۶۶۰
۳۶	گنج حکمت: دیوار عدل	۶۶۱
۳۹	درس ۵: بیدار ظالمان	۶۶۲
۴۰	کارگاه متن‌پژوهی	۶۶۳
۴۲	شعرخوانی: همای رحمت	۶۶۴
۴۵	فصل ۳: ادبیات غنایی	۶۶۶
۴۷	درس ۶: مهر و وفا	۶۶۷
۴۸	کارگاه متن‌پژوهی	۶۶۸
۵۰	گنج حکمت: حقه راز	۶۷۰
۵۱	درس ۷: جمال و کمال	۶۷۱
۵۳	کارگاه متن‌پژوهی	۶۷۲
۵۵	شعرخوانی: بوی گل و ریحان‌ها	۶۷۴
۵۷	فصل ۴: ادبیات سفر و زندگی	۶۷۵
۵۹	درس ۸: سر به بصره	۶۷۶
۶۱	کارگاه متن‌پژوهی	۶۷۸
۶۳	گنج حکمت: شبی در کاروان	۶۷۹
۶۴	درس ۹: کلاس نقاشی	۶۸۱
۶۶	کارگاه متن‌پژوهی	۶۸۲
۶۸	روان‌خوانی: پیرمرد چشم ما بود	۶۸۳
۷۳	فصل ۵: ادبیات انقلاب اسلامی	۶۸۴
۷۵	درس ۱۰: دریا لان صف‌شکن	۶۸۵
۷۹	کارگاه متن‌پژوهی	۶۸۵
۸۱	گنج حکمت: یک گام، فراتر	۶۸۷
۸۲	درس ۱۱: خاک آزادگان	۶۸۸
۸۳	کارگاه متن‌پژوهی	۶۸۹
۸۵	روان‌خوانی: شیرزنان ایران	۶۹۰
۹۳	فصل ۶: ادبیات حماسی	۶۹۲
۹۵	درس ۱۲: رستم و اشکبوس	۶۹۲
۹۹	کارگاه متن‌پژوهی	۶۹۶
۱۰۱	گنج حکمت: عامل و رعیت	۶۹۸
۱۰۲	درس ۱۳: گردآفرید	۶۹۹
۱۰۶	کارگاه متن‌پژوهی	۷۰۳

۷۰۵	شعرخوانی: دلبران و مردان ...	۱۰۸
۷۰۷	فصل ۷: ادبیات داستانی	۱۱۱
۷۰۸	درس ۱۴: طولی و بقال	۱۱۳
۷۱۰	کارگاه متن‌پژوهی	۱۱۵
۷۱۱	گنج حکمت: ای رفیق!	۱۱۷
۷۱۳	درس ۱۶: خسرو	۱۲۰
۷۱۶	کارگاه متن‌پژوهی	۱۲۶
۷۱۸	روان‌خوانی: طزاران	۱۲۸
۷۲۰	فصل ۸: ادبیات جهان	۱۳۱
۷۲۰	درس ۱۷: سپیده‌دم	۱۳۳
۷۲۲	کارگاه متن‌پژوهی	۱۳۶
۷۲۳	گنج حکمت: مزار شاعر	۱۳۹
۷۲۴	درس ۱۸: عظمت نگاه	۱۴۰
۷۲۷	کارگاه متن‌پژوهی	۱۴۲
۷۲۸	روان‌خوانی: سه پرسش	۱۴۴
۷۲۹	نیایش: الهی	۱۴۹
۷۳۰	آزمون‌ها	

آمادگی دفاعی

۱	فصل ۱: آموزه‌های دفاعی	۷۳۶
۲	درس ۱: امنیت پایدار	۷۳۶
۱۱	درس ۲: اقتدار دفاعی	۷۳۸
۱۹	فصل ۲: فرهنگ دفاع	۷۳۹
۲۰	درس ۳: انقلاب اسلامی	۷۳۹
۲۶	درس ۴: آشنایی با بسیج	۷۴۰
۳۲	درس ۵: علوم و معارف دفاع مقدس	۷۴۱
۴۵	درس ۶: الگوها و اسوه‌های ...	۷۴۳
۵۴	فصل ۳: دفاع نظامی	۷۴۴
۵۵	درس ۷: آشنایی با نیروهای مسلح ...	۷۴۴
۶۴	درس ۸: من یک رزم‌آورم	۷۴۵
۱۱۵	فصل ۴: دفاع غیرنظامی	۷۵۳
۱۱۶	درس ۹: شناخت و مقابله با جنگ نرم	۷۵۳
۱۲۴	درس ۱۰: پدافند غیرعامل	۷۵۴
۱۳۴	درس ۱۱: ایمنی و پیشگیری	۷۵۶
۱۴۴	درس ۱۲: امداد و نجات	۷۵۸
	آزمون‌ها	۷۶۰

جغرافیای ایران

۱	فصل ۱: جغرافیا چیست؟	۷۶۲
۲	درس ۱: جغرافیا، علمی برای ...	۷۶۲
۸	درس ۲: روش مطالعه و پژوهش ...	۷۶۵
۱۳	فصل ۲: جغرافیای طبیعی ایران	۷۶۸
۱۴	درس ۳: موقعیت جغرافیایی ایران	۷۶۸
۲۱	درس ۴: ناهمواری‌های ایران	۷۷۱
۳۳	درس ۵: آب‌وهوای ایران	۷۷۸
۴۶	درس ۶: منابع آب ایران	۷۸۴
۶۱	فصل ۳: جغرافیای انسانی ایران	۷۹۱
۶۲	درس ۷: ویژگی‌های جمعیت ایران	۷۹۱
۷۲	درس ۸: تقسیمات کشوری ایران	۷۹۷
۷۸	درس ۹: سکونتگاه‌های ایران	۸۰۰
۸۸	درس ۱۰: توان‌های اقتصادی ایران	۸۰۶
	آزمون‌ها	۸۱۲

بخش اول: تفکر و اندیشه

درس ۱ هدف زندگی

درس ۱
دین و زندگی ۱

آموزش به روش سؤال‌های امتحانی از خط به خط کتاب درسی

پاسخ	سؤال
۱- اگر آن هدف که فراموش کردنی نیست (هدف خلقت) را مدنظر قرار دهد.	۱- مطابق با کلام مولوی در کتاب فیه ما فیه، در چه صورت پس از انجام کارها، انسان را باکی نیست؟
۲- از آن جهت است که حق تعالی، به انسان ارزش بسیاری داده است.	۲- در اندیشه مولوی، ضرورت توجه به هدف خلقت، از چه روی است؟
۳- زیرا خالق آن خدایی حکیم است.	۳- چرا در پس خلقت تک تک موجودات این جهان هدفی وجود دارد؟
۴- بیهوده (بی هدف)	۴- خالق جهان خدایی حکیم است؛ یعنی هیچ کاری را انجام نمی‌دهد.
۵- حق	۵- قرآن کریم در آیات گوناگونی بر حکمت خداوند اشاره می‌کند و آفرینش جهان را می‌داند.
۶- به معنای هدفدار بودن خلقت آن‌هاست.	۶- حق بودن آفرینش آسمان‌ها و زمین به چه معناست؟
۷- برنامه‌ای حساب شده	۷- هر موجودی بر اساس برای این جهان گام نهاده است.
۸- زیرا قطعاً هدفی از آفرینش انسان وجود داشته و گام‌نهادن او در این دنیا، فرصتی است که برای رسیدن به آن هدف به او داده شده است.	۸- چرا حضرت علی <small>علیه السلام</small> ، معمولاً سخن خود را با این عبارت آغاز می‌کرد؟ «ای مردم هیچ کس بیهوده آفریده نشده است.»
۹- نادرست؛ میان هدف انسان و موجوداتی همچون حیوانات و گیاهان تفاوت‌هایی وجود دارد.	۹- همه موجودات این جهان، با برنامه‌ای حساب شده بر این جهان گام نهاده‌اند و هدف یکسان و حکیمانه‌ای دارند. (درست / نادرست)
۱۰- طبیعی - غریزی	۱۰- انسان به صورت اختیاری، گیاهان به صورت و حیوانات به صورت به سوی هدف خود حرکت می‌کنند.
۱۱- گیاهان به صورت طبیعی به سوی هدف خود حرکت می‌کنند. برای مثال دانه گندم به صورت طبیعی در جهت رسیدن به هدف نهایی خود، یعنی تبدیل شدن به خوشه‌ای با دهها دانه حرکت می‌کند.	۱۱- حرکت گیاهان به سوی هدف خلقت خود چگونه است؟ با یک مثال شرح دهید.
۱۲- زیرا انسان برخلاف حیوانات و گیاهان که استعدادهاى محدودی دارند، مجموعه‌ای فراوان از استعدادهاى مادی و معنوی است.	۱۲- چرا انسان به دنبال انتخاب هدف‌هایی است که از طریق آن، استعدادهاى گوناگون خویش را به کمال برساند؟

۱۳- انسان دارای روحیه‌ای بی‌نهایت طلب است و عطش او برای دستیابی به خواسته‌هایش هیچ‌گاه کم نمی‌شود. (درست / نادرست)	۱۳- درست
۱۴- به واسطه کدوم ویژگی، انسان در زندگی خود همواره در حال انتخاب هدف است؟	۱۴- بی‌نهایت‌طلبی
۱۵- حیوانات و گیاهان، هدف‌هایی دارند و هنگامی که به سرحدی از رشد و کمال می‌رسند، متوقف می‌شوند.	۱۵- محدود
۱۶- مبنای حرکت هر انسان به سوی هدفی خاص چیست؟	۱۶- بینش و نگرش
۱۷- در چه صورت انسان می‌کوشد به دیگران کمک کند؟	۱۷- در صورتی که کسی چنین بیندیشد که کمک به دیگران ارزشمند است و می‌تواند روحیه بی‌نهایت‌طلب او را سیراب کند و پاسخگوی استعدادهای گوناگونش باشد.
۱۸- اختلاف در اهداف، ریشه در علایق و دلبستگی‌های انسان دارد. (درست / نادرست)	۱۸- نادرست؛ اختلاف در هدف‌ها، ریشه در نوع نگاه و اندیشه انسان دارد.
۱۹- چرا برای این‌که بتوانیم با نگاهی درست، هدف‌های خود را انتخاب کنیم، نیازمند معیار و ملاک هستیم؟	۱۹- به دلیل تفاوت نگاه و اندیشه انسان‌ها
۲۰- برای انتخاب اهداف صحیح، نیازمند چه نوع معیاری هستیم؟	۲۰- معیاری که بتوانیم به وسیله آن، هدف‌های همسو با میل بی‌نهایت‌طلب و استعداد‌های متنوع خود را مشخص کنیم.
۲۱- خداوند متعال دلیل اختلاف اهداف را مشخص فرموده و آثار و نتایج زیانبار اهداف نادرست را یادآور شده است. (درست / نادرست)	۲۱- نادرست؛ خداوند متعال، معیار انتخاب هدف را مشخص فرموده است نه دلیل اختلاف اهداف.
۲۲- مطابق با آیات قرآن کریم، طلب دنیا و طلب آخرت به ترتیب چه نتایج دارند؟	۲۲- برای آن کسی که تنها زندگی زودگذر دنیا را می‌طلبد، دوزخ قرار داده شده است تا با خواری و سرافکنندگی در آن وارد شود و آن کسی که سرای آخرت را بطلبد و برای آن سعی و کوشش کند، پاداش داده خواهد شد.
۲۳- اهداف محدود، پایان‌پذیر و تنها پاسخگوی استعداد‌های مادی ما هستند.	۲۳- دنیوی
۲۴- انتخاب اهداف اخروی، موجب بی‌نصیبی از دنیا نمی‌شود. (درست / نادرست)	۲۴- درست
۲۵- اهداف اخروی و دنیوی، هر دو خوب و برای زندگی ضروری‌اند. (درست / نادرست)	۲۵- درست
۲۶- نکته‌ای که باید در رسیدن به اهداف دنیوی به آن توجه نمود، کدام است؟	۲۶- برای رسیدن به اهداف و نعمت‌های دنیا، مرتکب گناه نشویم و آن‌قدر سرگرم آن‌ها نباشیم که از زیبایی‌های پایدار آخرت باز بمانیم.
۲۷- مصراع «چون که صد آمد، نود هم پیش ماست» در چه جایی استفاده می‌شود؟	۲۷- در جایی که یک چیز (مثل یک هدف) جامع و دربردارنده چیزهای دیگر (اهداف دیگر) است، استفاده می‌شود.
۲۸- انسان‌های و اهداف خود را به گونه‌ای انتخاب می‌کنند که هدف‌های بیشتری را درون خود جای دهند.	۲۸- زیرک - هوشمند
۲۹- با توجه به کدام ویژگی‌ها در انسان، اگر هدفی را که انتخاب می‌کنیم، بهتر بتواند پاسخگوی آن ویژگی‌ها باشد، کامل‌تر است؟	۲۹- متنوع بودن استعداد‌های انسان - بی‌نهایت‌طلبی او
۳۰- در چه صورتی اهداف انتخابی انسان کامل‌تر و جامع‌تر است؟	۳۰- در صورت پاسخگویی بهتر آن هدف به ویژگی‌های متنوع بودن استعداد‌های انسان و بی‌نهایت‌طلبی او

۳۱- برترین هدف اصلی انسان آن هدفی است که همه او را در بر بگیرد.	۳۱- استعدادهای متنوع
۳۲- هر انسانی در ذات خود در جست‌وجوی چیست؟	۳۲- سرچشمه خوبی‌ها و زیبایی‌ها (خداوند)
۳۳- چرا هر خوبی و کمالی از خداوند سرچشمه می‌گیرد و در جهان گسترده می‌شود؟	۳۳- زیرا خداوند، خالق همه کمالات و زیبایی‌هاست و خود نامحدود است و کمالات و خوبی‌هایش نیز حد و اندازه ندارد.
۳۴- شایسته است روح بی‌نهایت‌طلب انسان، تنها سعادت و رستگاری اخروی را به عنوان هدف اصلی خود قرار دهد. (درست / نادرست)	۳۴- نادرست؛ شایسته است تنها تقرب و نزدیکی به خدای بزرگ، مقصد نهایی او باشد.
۳۵- نزدیکی و تقرب به خداوند، یک نزدیکی حقیقی و مکانی است. (درست / نادرست)	۳۵- نادرست؛ نزدیکی به خداوند، نزدیکی مکانی و ظاهری نیست، بلکه یک نزدیکی حقیقی است.
۳۶- انسان در چه صورت به خداوند نزدیک‌تر می‌شود؟	۳۶- خدا سرچشمه زیبایی‌ها و خوبی‌هاست و انسان‌ها به میزانی که زیبایی‌ها و خوبی‌ها را کسب کنند، به خدا نزدیک‌تر می‌شوند.
۳۷- انتخاب خداوند به عنوان هدف اصلی، چه ثمراتی برای انسان زیرک خواهد داشت؟	۳۷- افراد زیرک با انتخاب خداوند به عنوان هدف اصلی خود هم از بهره‌های مادی زندگی استفاده می‌کنند و هم از آن جایی که تمام کارهای دنیوی خود را برای رضای خدا انجام می‌دهند، جان و دل خود را به خداوند نزدیک‌تر می‌کنند و سرای آخرت خویش را آباد می‌سازند.
۳۸- آیه ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ﴾ منشأ بهره‌مندی از نعمت‌های دنیوی و اخروی را چه چیزی می‌داند؟	۳۸- هدف قراردادن خداوند
۳۹- هدف قراردادن خداوند که ضامن سعادت انسان است، چه چیزی را می‌طلبد؟	۳۹- همت بزرگ و اراده محکم
۴۰- مطابق با آیه ﴿قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَ نُسُكِي وَ مَحْيَايَ وَ مَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ شرط قبولی نماز کدام است؟	۴۰- هدف قراردادن رضای الهی در آن

بررسی آیات و احادیث

آیه ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِاعْبِينَ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ (سوره رقان، آیات ۳۸ و ۳۹)

ترجمه: و ما آسمان‌ها و زمین و آنچه بین آن‌هاست را به بازیچه نیافریدیم، آن‌ها را جز به حق خلق نکردیم.
پیام‌ها: قرآن کریم، آفرینش جهان را حق (هدفمند) می‌داند. / این آیه به خوبی دلالت بر این دارد که جهان آفرینش بی‌هدف نیست و هر موجودی براساس برنامه حساب‌شده‌ای به این جهان گام نهاده است و به سوی هدف حکیمانه‌ای در حرکت است.
حدیث امیرالمؤمنین علی علیه السلام: ای مردم ... هیچ کس بیبوهه آفریده نشده تا خود را سرگرم کارهای لپو کند و او را به خود وانگذاشته‌اند تا به کارهای لغو و بی‌ارزش بپردازد.

پیام‌ها: انسان همانند سایر مخلوقات، آفرینشی هدفمند داشته است و گام‌نهادن او بر این جهان، فرصتی است که برای رسیدن به آن هدف به او داده شده است.

ترجمه آیه آن کس که تنها زندگی زودگذر دنیا را می‌طلبد، آن مقدار از آن را که بخواهیم - و به هر کس اراده کنیم - می‌دهیم؛ سپس دوزخ را برای او قرار خواهیم داد تا با خواری و سرافکندگی در آن وارد شود. (سوره اسراء، آیه ۱۸)

پیام‌ها: برخی از اهداف (اهداف مادی) محدود و پایان‌پذیر هستند و تنها پاسخگوی برخی از استعدادهای مادی ما هستند. / اگر کسی اهداف مادی را برگزیند، ممکن است به مقداری از آن برسد ولی در نهایت، دوزخ سرنوشت او خواهد بود.

ترجمه آیه و آن کس که سرای آخرت را بطلبد و برای آن سعی و کوشش کند و مؤمن باشد، پاداش داده خواهد شد. (سوره اسراء، آیه ۱۹)
پیام‌ها: اهداف اخروی، پایان‌ناپذیر و همیشگی هستند. / پاداش و جزای آخرت، نصیب انسان‌هایی می‌شود که سرای آخرت را هدف اصلی خود قرار دهند و به آن ایمان داشته باشند و متناسب با آن تلاش و کوشش کنند.

ترجمه آیه بعضی از مردم می‌گویند: خداوند با ما در دنیا نیکی عطا کن. ولی در آخرت هیچ بهره‌ای ندارند. (سوره بقره، آیه ۲۰۰)

پیام‌ها: اصل قرار گرفتن اهداف دنیوی، مانع بهره‌مندی انسان از نعمت‌های اخروی می‌شود.

ترجمه آیات و بعضی می‌گویند: پروردگارا به ما در دنیا نیکی عطا کن و در آخرت نیز نیکی مرحمت فرما و ما را از عذاب آتش نگاه دار. اینان از کار خود نصیب و بهره‌ای دارند و خداوند سریع‌الحساب است. (سوره بقره، آیات ۲۰۱ و ۲۰۲)
پیام‌ها: هدف قراردادن اهداف دنیوی و اخروی به صورت توأمان، منافاتی با یکدیگر ندارد. / اصل قراردادن اهداف اخروی، مانع بهره‌مندی انسان از اهداف و نعمات دنیوی نمی‌گردد.

ترجمه آیه آن چه به شما داده شده، کلای زندگی دنیا و آرایش آن است و آن چه نزد خداست بهتر و پایدارتر است؛ آیا اندیشه نمی‌کنید؟ (سوره قمر، آیه ۶۰)

پیام: هدف‌های پایان‌ناپذیر، همان هدف‌های اخروی‌اند. / تفاوت اهداف محدود دنیوی با اهداف همیشگی اخروی را فقط کسانی درک می‌کنند که اندیشه می‌کنند.

آیه ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ (سوره نساء، آیه ۱۳۴)

ترجمه: هر کس نعمت و پاداش دنیا را بخواهد، نعمت و پاداش دنیا و آخرت نزد خداست.

پیام‌ها: کلید دستیابی به نعمات دنیا و آخرت، هر دو به دست خداست. / انتخاب خدا به عنوان هدف اصلی زندگی، استفاده از بهره‌های دنیوی و آباد شدن سرای آخرت را به دنبال دارد.

آیه ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (سوره انعام، آیه ۱۶۲)

ترجمه: بگو نماز، تمامی اعمالم و زندگی و مرگ من برای خداست که پروردگار جهانیان است.

پیام: لزوم توجه به رضای الهی در همه اعمال از جمله نماز و سایر عبادات از این آیه برداشت می‌شود.

سؤال متن ————— صفحه ۶ کتاب درسی

به راستی انتخاب کدام هدف، درست و همسو با میل بی‌نهایت‌طلب انسان و استعدادهای فراوان مادی و معنوی اوست و کدام یک این‌گونه نیست؟ همه اهدافی که در آن رضای خداوند در نظر گرفته شود، چه مادی و دنیوی و چه اخروی، با میل بی‌نهایت‌طلب انسان و استعدادهای او سازگار است، در مقابل، هر هدفی که سبب دوری انسان از خداوند شود و شقاوت و گمراهی او را به دنبال بیاورد، با ویژگی‌های ذاتی انسان منافات دارد.

فعالیت کلاسی ————— صفحه ۶ کتاب درسی

به نظر شما منشأ این اختلاف‌ها در انتخاب هدف چیست؟ بینش، نگرش و نوع نگاه هر انسان به زندگی متفاوت است، بنابراین اهداف انتخابی هر فرد نیز با دیگری متفاوت است.

تدبر در قرآن ————— صفحه‌های ۷ و ۸ کتاب درسی

آیات مرتبط با پیام	پیام
آیات ۱۸ اسراء و ۲۰۰ بقره	برخی از هدف‌ها و دلبستگی‌ها محدود و پایان‌پذیر هستند و تنها پاسخگوی برخی از استعدادهای مادی ما هستند.
آیه ۱۸ اسراء	اگر کسی این هدف‌ها را به عنوان هدف اصلی برگزیند، ممکن است به مقداری از آن برسد.
آیات ۱۸ اسراء و ۲۰۰ بقره	اگر کسی فقط این هدف‌ها را دنبال کند اهل دوزخ است و در آخرت هیچ بهره‌ای ندارد.
آیات ۱۹ اسراء و ۶۰ قصص	برخی هدف‌ها پایان‌پذیر و همیشگی‌اند و پاسخگوی استعدادهای مادی و معنوی بیشتری در وجود ما هستند.
آیه ۱۹ اسراء	اگر کسی این هدف‌ها را به عنوان هدف اصلی برگزیند و مؤمن باشد و برای رسیدن به آن سعی و کوشش کند، به هدف خود خواهد رسید.
آیه ۶۰ قصص	هدف‌های پایان‌ناپذیر همان هدف‌های اخروی هستند.
آیات ۱۸ اسراء و ۶۰ قصص	هدف‌های پایان‌پذیر همان هدف‌های دنیوی هستند.
آیات ۲۰۱ و ۲۰۲ بقره	اصل قرارگرفتن هدف‌های اخروی، مانع بهره‌مندی انسان از نعمت‌های دنیا نمی‌شوند.
آیات ۱۸ اسراء و ۲۰۰ بقره	اگر هدف‌های دنیوی اصل قرار گیرند، مانع رسیدن به هدف‌های اخروی می‌شوند.
نتیجه برنامه‌ریزی انسان باید دربرگیرنده اهداف اخروی و اهداف دنیوی باشد و به گونه‌ای تنظیم شود که اهداف اخروی اصل قرار گیرند و هدف‌های دنیوی فرع و تابع آن‌ها باشند.	

با دقت در حالات اطرافیان و شنیده‌هایتان از احوال دیگران، فهرستی از اهداف انسان‌های مختلف تهیه کنید با توجه به آن چه از فعالیت تدبر آموختید، آن‌ها را در جدول زیر تفکیک کنید.

اهداف و دل‌بستگی‌های اصلی	اهداف و دل‌بستگی‌های فرعی
۱- هدف قراردادن رضای الهی در کارها	۱- دل‌بستگی به مال و دارایی
۲- انجام اعمال عبادی	۲- کسب قدرت و شهرت
۳- کسب درآمد برای کمک در راه خدا	۳- کسب مقبولیت اجتماعی
۴- ایمان به معاد و تلاش برای آن	۴- علاقه به زن و فرزند
۵- خدمت به خلق	۵- ارضای نیازهای مادی و جنسی
۶- کشف اسرار هستی	۶- دل‌سپردن به زینت‌های دنیوی
۷- استفاده از نعمات دنیوی برای آبادی آخرت	۷- کسب جاه و مقام
۸- قرب الهی	۸- تلاش برای ارضای تمایلات نفسانی

سؤال متن

۱- به نظر شما در میان هدف‌های اصلی، برترین و کامل‌ترین هدف کدام است؟ هدفی که رسیدن به آن مساوی رسیدن به هدف‌های دیگر نیز باشد؟ کامل‌ترین هدف، هدفی است که توان پاسخگویی به دو ویژگی انسان، یعنی متنوع بودن استعدادها و بی‌نهایت‌طلبی را داشته باشد. بنابراین جامع‌ترین هدف انسان، تقرب و نزدیکی به خدای بزرگ است.

۲- راستی امیرالمؤمنین (ع) چه چیزی را مقصود و هدف خود قرار داده که به همه این زیبایی‌ها و کمالات دست یافته است؟ خداوند را که سرچشمه خوبی‌ها و زیبایی‌هاست را هدف قرار داده بودند.

سؤال متن

به راستی جز او (خداوند) چه کسی و چه چیزی می‌تواند برترین و اصلی‌ترین هدف ما باشد؟ چه کسی جز او می‌تواند روح پایان‌ناپذیر انسان را سیراب کند و زمینه شکوفاشدن استعدادهای متنوع مادی و معنوی انسان را فراهم آورد؟ از آن‌جا که روح انسان بی‌نهایت‌طلب است و خوبی‌ها را به صورت بی‌پایان می‌خواهد، تنها هدف قراردادن تقرب به خداوند می‌تواند روح انسان را سیراب و استعدادهای او را شکوفا کند.

تدبر

به نظر شما برنامه زندگی روزانه من و شما چگونه باید باشد تا براساس آیه «قُلْ إِنَّ صَلَاتِي ...» تمامی زندگی و اعمال ما برای خدا باشد؟ تمامی اعمال، از اعمال عبادی گرفته تا اعمال شخصی و روزانه، باید برای رضای خداوند باشد، تا آن عمل صحیح و خالص برای او شود.

اندیشه و تحقیق

۱- شعر «چون که صد آمد، نود هم پیش ماست» چه ارتباطی با موضوع هدف زندگی دارد؟ این مصراع بیان می‌کند که یک چیز هر چه جامع‌تر باشد، دربردارنده چیزهای بیشتری است، درباره هدف زندگی نیز این موضوع صادق است. هر چه هدفی که ما برای زندگی انتخاب می‌کنیم، جامع‌تر و کامل‌تر باشد، دربرگیرنده اهداف بیشتری خواهد بود.

۲- دلیل بیاورید:

الف) زیرک‌ترین افراد این جهان، مؤمنان هستند. زیرا با انتخاب خداوند به عنوان هدف اصلی زندگی، هم از نعمات مادی استفاده می‌کنند و هم سرای آخرت خود را آباد می‌سازند.

ب) کسی که هدف اصلی زندگی خود را ثروتمند شدن قرار دهد، دچار خسران می‌شود. انتخاب تک‌بعدی اهداف دنیوی، بدون در نظر گرفتن آخرت، زیان و خسران در سرای آخرت را به همراه خواهد داشت، هر چند فرد به بهره‌های مادی و دنیوی برسد.

۳- شخصی می‌گوید: «لازمه تقرب به خدا این است که کارهایی مانند کسب مال و ثروت که از امور فرعی هستند، کنار گذاشته شود» با او موافقت یا خیر؟ چرا؟ خیر؛ زیرا مؤمنان حقیقی از دنیا و نعمات آن رویگردان نیستند و آن را وسیله‌ای برای تقرب به خداوند و سعادت اخروی قرار می‌دهند؛ چه بسا افراد ثروتمندی که با صرف ثروت خود در راه خیر، با توشه‌های پربرتر، خداوند را در آخرت ملاقات کرده‌اند.

۴- حکایت زیر را بخوانید و با توجه به آن به سؤال پاسخ دهید.

«مسافری در سفر خود به یک دوراهی رسید. از پیرمردی که در آن‌جا نشسته بود پرسید: من از کدام یک از این دو راه باید بروم؟ پیرمرد گفت: قصد داری به کجا بروی؟ مسافر جواب داد: نمی‌دانم! پیرمرد گفت: وقتی نمی‌دانی به کجا می‌خواهی بروی، تفاوتی نمی‌کند که کدام راه را انتخاب کنی!» به نظر شما این حکایت، با کدامیک از بخش‌های درس در ارتباط است؟ چرا؟ با بخش «جهان هدفمند»؛ شخص مسافر همچون انسانی است که هدف زندگی‌اش را نمی‌داند؛ چنین انسانی، عمر و زندگی خود را در مسیر نادرست تباه خواهد کرد.

با توجه به آیه ۳۷ سوره سبأ بیان کنید که خداوند چه چیز را عامل قرب انسان‌ها به خود می‌داند؟ گروهی مال و فرزند و نژاد را عامل قرب و سعادت می‌پندارند؛ در حالی که خداوند، ایمان و عمل صالح و انفاق و اخلاص را وسیله قرب به خود قرار داده است.

درس ۲ پرواز

آموزش به روش سؤال‌های امتحانی از خط به خط کتاب درسی

سؤال	پاسخ
۱- جامع‌ترین و اصلی‌ترین هدف زندگی انسان چیست؟	۱- نزدیکی و تقرب به خدا
۲- رشد و کمال انسان و در نتیجه او فقط با گام برداشتن به سوی هدف اصلی زندگی میسر می‌شود.	۲- رستگاری
۳- اولین گام برای حرکت انسان در مسیر رسیدن به هدف اصلی زندگی چیست؟	۳- شناخت انسان، یعنی شناخت سرمایه‌ها، توانایی‌ها و استعدادها و او و چگونگی به‌کارگیری این سرمایه‌ها و همچنین شناخت موانع و نحوه مقابله یا اجتناب از این موانع.
۴- چرا خودشناسی سودمندترین دانش‌ها شمرده شده است؟	۴- زیرا اولین گام برای رسیدن به تقرب الهی، شناخت انسان است.
۵- این حقیقت که خداوند آن‌چه در آسمان‌ها و زمین است، برای انسان آفریده، نشان‌دهنده چیست؟	۵- نشان می‌دهد که خداوند متعال انسان را گرامی داشته و برای انسان در نظام هستی جایگاه ویژه‌ای قائل شده است.
۶- اعطای سرمایه‌های الهی به انسان به چه منظوری بوده است؟	۶- به منظور این‌که انسان بتواند در مسیر رشد و کمال خود حرکت کند و به هدف خلقت یعنی تقرب به خدا دست یابد.
۷- خداوند، سرمایه عقل را به چه دلیل به انسان عطا کرد؟	۷- به این دلیل که با آن بیندیشیم و مسیر درست زندگی را از راه‌های غلط تشخیص دهیم و حقایق را دریابیم و از جهل و نادانی دور شویم.
۸- مطابق با آیات سوره مبارکه ملک در چه صورت انسان در میان دوزخیان جای نمی‌گیرد؟	۸- داشتن گوش شنوا و تعقل
۹- توانایی تشخیص راه غلط و انتخاب مسیر هدایت، ناشی از قوه اختیار است. (درست / نادرست)	۹- نادرست؛ توانایی تشخیص راه غلط، ناشی از قوه تعقل است.
۱۰- خداوند، ما را صاحب اراده و اختیار آفرید و سرنوشت خویش قرار داد.	۱۰- مسئول
۱۱- براساس آیه ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَّ إِمَّا كَفُورًا﴾ به سؤالات زیر پاسخ دهید. الف) به کدام سرمایه وجودی انسان اشاره دارد؟ ب) پس از تبیین و مشخص کردن راه رستگاری و شقاوت، انسان با استفاده از کدام سرمایه راه رستگاری را انتخاب می‌کند؟	۱۱- الف) اختیار ب) اختیار
۱۲- چرا هر کس در خود می‌نگرد یا به تماشای جهان می‌نشیند، خدا را می‌یابد؟	۱۲- زیرا خداوند سرشت ما را با خود آشنا کرد و گرایش به خود را در وجود ما قرار داد.
۱۳- هر کس در خود می‌نگرد یا به تماشای جهان می‌نشیند، را می‌یابد و را در دل احساس می‌کند.	۱۳- خدا - محبتش
۱۴- بیت «دوست نزدیک‌تر از من به من است / وین عجب‌تر که من از وی دورم» مؤید کدام سرمایه انسان است؟	۱۴- سرشت خداآشنا - (فطرت خداجو)

۱۵- خداوند متعال شناخت خیر و نیکی و گرایش به آن و شناخت بدی و زشتی و بیزاری از آن را به چه منظوری در وجود انسان قرار داد؟	۱۵- تا انسان به خیر و نیکی رو آورد و از گناه و زشتی بپرهیزد.
۱۶- گرایش به خیر و دوری از زشتی، از ویژگی‌ها و سرمایه‌های وجودی انسان است. (درست / نادرست)	۱۶- نادرست؛ دوری از زشتی از سرمایه‌های انسان نیست بلکه بیزاری از آن در فطرت انسان وجود دارد.
۱۷- دوست‌داشتن فضائل و بیزاری از ردائیل اخلاقی، ناشی از چیست؟	۱۷- گرایش انسان به خیر و نیکی و بیزاری از زشتی و بدی
۱۸- چه عاملی سبب می‌شود انسان در مقابل گناه و زشتی واکنش نشان دهد و در صورت آلودگی به گناه، در اندیشه جبران برآید؟	۱۸- گرایش انسان به نیکی‌ها و زیبایی‌ها
۱۹- وجود نفس لوازم در انسان معلول گرایش انسان به خیر و نیکی است. (درست / نادرست)	۱۹- درست
۲۰- فلسفه ارسال پیامبران و پیشوایان دلسوز همراه با کتاب، چه بوده است؟	۲۰- نشان‌دادن راه سعادت به انسان و کمک‌کردن به او در پیمودن راه حق
۲۱- هدف و مسیر هر کس با و او هماهنگی دارد.	۲۱- سرمایه‌ها - توانایی‌ها
۲۲- عقل انسان، با دوراندیشی، او را از چه چیزی منع می‌کند؟	۲۲- خوشی‌های زودگذر
۲۳- نفس لوازم (وجدان) با محکمه‌هایش، ما را از باز می‌دارد.	۲۳- راحت‌طلبی
۲۴- وجود نفس اماره در انسان، به عنوان یکی از موانع رشد او را توضیح دهید.	۲۴- خداوند به ما یادآوری می‌کند که عاملی درونی، انسان‌ها را برای رسیدن به لذت‌های زودگذر دنیایی، به گناه دعوت می‌کند و از پیروی از عقل و وجدان باز می‌دارد. این میل سرکش که در درون انسان طغیان می‌کند و وی را به گناه فرامی‌خواند، نفس اماره؛ یعنی فرمان‌دهنده به بدی‌ها نامیده می‌شود.
۲۵- نفس اماره در تقابل با کدام سرمایه رشد انسان وجود دارد؟	۲۵- عقل - وجدان (نفس لوازم)
۲۶- بنا بر کلام امام علی <small>علیه السلام</small> دشمن‌ترین دشمن انسان، چیست؟	۲۶- نفسی که در درون او وجود دارد. (نفس اماره)
۲۷- شیطان چه سوگندی یاد کرده است؟	۲۷- فرزندان آدم را فریب دهد و از رسیدن به بهشت بازدارد.
۲۸- تنها راه نفوذ شیطان در انسان چیست؟	۲۸- وسوسه کردن و فریب‌دادن
۲۹- این خود انسان است که به شیطان اجازه وسوسه و فریب می‌دهد یا راه را بر او می‌بندد. (درست / نادرست)	۲۹- درست
۳۰- مطابق با قرآن کریم، چرا شیطان در روز قیامت به جهنمیان می‌گوید که خود را سرزنش کنید؟	۳۰- زیرا انسان‌ها خودشان دعوت شیطان را می‌پذیرند و شیطان بر آن‌ها تسلطی ندارد.
۳۱- مطابق با آیات قرآن کریم، رواج شراب و قمار میان مردم توسط شیطان به چه منظوری است؟	۳۱- ایجاد عداوت، کینه و بازداشتن انسان از یاد خدا و نماز
۳۲- چرا خداوند، شیطان را از درگاه خود راند و برای همیشه طرد کرد؟	۳۲- زیرا شیطان فرمان‌خدا مبنی بر سجده بر انسان را اطاعت نکرد.

بررسی آیات و احادیث

ترجمه آیه آن‌ها هنگامی که مردم را به نماز فرا می‌خوانید، آن را به مسخره و بازی می‌گیرند؛ این به خاطر آن است که آن‌ها

گروهی هستند که تعقل نمی‌کنند. (سوره مائده، آیه ۵۸)

پیام: تعقل، مانع به مسخره و بازی گرفتن نماز است و عدم تعقل موجب اهانت به شعائر دینی است.

ترجمه آیه و می‌گویند: اگر ما گوش شنوا داشتیم یا تعقل می‌کردیم، در میان دوزخیان نبودیم. (سوره ملک، آیه ۱۰)

پیام‌ها: قوه تعقل، مانع دوزخی شدن انسان می‌گردد. / حق‌پذیری از عواملی است که با تعقل پدید می‌آید و دوری از دوزخ را در پی دارد.

آیه ﴿إِنَّا هَدَيْنَا السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكِرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا﴾ (سوره انسان، آیه ۳)

ترجمه: ما راه را به او نشان دادیم یا سپاس‌گزار خواهد بود و یا ناسپاس.

پیام‌ها: خداوند ما را صاحب اراده و اختیار آفرید و مسئول سرنوشت خویش قرار داد. / خداوند راه رستگاری را به انسان نشان داده است و انسان با قوه اختیار خود می‌تواند آن را برگزیند و شاکر باشد یا به آن کفر بورزد.

حدیث امیرالمؤمنین علی علیه السلام: هیچ چیزی را مشاهده نکردم، مگر این‌که خدا را قبل از آن، بعد از آن و با آن دیدم.

پیام‌ها: خداوند سرشت ما را با خود آشنا کرد. / بنا بر سرشت خداشنای انسان، هر کس در خود می‌نگرد یا به تماشای جهان می‌نشیند، خدا را می‌یابد و محبتش را در دل احساس می‌کند.

آیه ﴿وَنَفْسٍ وَ مَا سَوَّاهَا فَجُوزَهَا وَ تَقَوَّاهَا﴾ (سوره شمس، آیات ۷ و ۸)

ترجمه: سوگند به نفس و آن که سامانش بخشید، آن‌گاه بدکاری‌ها و تقوایش را به او الهام کرد.

پیام: خدای متعال، شناخت خیر و نیکی و گرایش به آن و شناخت بدی و زشتی و بیزاری از آن را در وجود ما قرار داد، تا به خیر و نیکی رو آوریم و از بدی و زشتی بپرهیزیم.

آیه ﴿وَ لَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ﴾ (سوره قیامت، آیه ۲)

ترجمه: و سوگند به نفس ملامت‌کننده.

پیام: گرایش انسان به نیکی‌ها و زیبایی‌ها سبب می‌شود که در مقابل گناه و زشتی واکنش نشان دهد و آن‌گاه که به گناه آلوده شد، خود را سرزنش و ملامت کند و در اندیشه جبران آن برآید. قرآن کریم، در این آیه عامل درونی این حالت را «نفس لوامة»؛ یعنی نفس سرزنشگر، نامیده و به آن سوگند خورده است.

حدیث امیرالمؤمنین علی علیه السلام: دشمن‌ترین دشمن تو، همان نفسی است که در درون توست.

پیام: عاملی درونی، که انسان را برای رسیدن به لذت‌های زودگذر دنیایی به گناه دعوت می‌کند، نفس اماره نام دارد که دشمن‌ترین دشمن انسان است.

ترجمه آیه خداوند به شما وعده حق داد؛ اما من به شما وعده‌ای دادم و خلاف آن عمل کردم. البته من بر شما تسلطی نداشتم؛ فقط شما را به گناه دعوت کردم. این خودتان بودید که دعوت مرا پذیرفتید. امروز خود را سرزنش کنید نه مرا. نه من می‌توانم به شما کمکی کنم و نه شما می‌توانید مرا نجات دهید. (سوره ابراهیم، آیه ۲۲)

پیام‌ها: کار شیطان و تنها راه نفوذ او در ما، وسوسه‌کردن و فریب‌دادن است؛ بنابراین این خود انسان است که به او اجازه نفوذ می‌دهد. / نشان‌دهنده اختیار انسان در دنیا و عدم تسلط شیطان بر اوست.

ترجمه آیه شیطان می‌خواهد به وسیله شراب و قمار، در میان شما عداوت و کینه ایجاد کند و شما را از یاد خدا و نماز بازدارد. (سوره مائده، آیه ۹۱)

پیام: فلسفه حرمت شراب و قمار این است که شیطان به واسطه آن‌ها، میان انسان‌ها عداوت ایجاد می‌کند و آن‌ها را از یاد خدا و نماز باز می‌دارد.

ترجمه آیه و شیطان، هر کاری را که [گناهکاران] می‌کردند، در نظرشان زینت داد. (سوره انعام، آیه ۴۳)

پیام: شیطان با زیبا نشان دادن گناه در نظر انسان، باعث می‌شود تنفر انسان از گناه از بین برود و به آن عادت کند.

ترجمه آیه کسانی که بعد از روشن شدن هدایت برای آن‌ها، پشت به حق کردند، شیطان اعمال زشتشان را در نظرشان زینت داده و آنان را با آرزوهای طولانی فریفته است. (سوره محمد، آیه ۲۵)

پیام: شیطان با زیبا نشان دادن گناه (اعمال زشت) و فریفتن انسان با آرزوهای طولانی، سعی در گمراهی انسان دارد.

سؤال متن ————— صفحه ۱۸ کتاب درسی

به راستی خداوند متعال چه جایگاهی برای انسان در نظام هستی قائل است؟ خداوند آن‌چه در آسمان‌ها و زمین است، برای انسان آفریده و توانایی بهره‌مندی از آن‌ها را در وجود او قرار داده است. این‌ها نشان می‌دهد خداوند متعال انسان را گرامی داشته و برای انسان در نظام هستی جایگاه ویژه‌ای قائل شده است.

خداوند برای گام برداشتن انسان در مسیر تقرب به خدا، چه توانایی‌هایی در وجود او قرار داده است؟ ۱- تعقل ۲- اختیار ۳- سرشت خدا آشنا ۴- گرایش به خیر و نیکی و بیزاری از بدی و زشتی ۵- نفس لوامه ۶- پیامبران و راهنمایان الهی
مهم‌ترین موانع تقرب به خدا و رسیدن انسان به کمالات و زیبایی‌ها چه چیزهایی است؟ ۱- نفس اماره ۲- شیطان

سؤال متن ————— صفحه ۱۹ کتاب درسی

نام این توانایی چیست؟ قوه اختیار

تدبر در قرآن

با توجه به ترجمه آیات، ۵۸ سوره مائده: «آن‌ها هنگامی که مردم را...» و ۱۰ سوره ملک: «و می‌گویند: اگر ما گوش شنوا داشتیم...» بگویند هر آیه به کدام یک از آثار بهره‌گیری انسان از عقل اشاره دارد؟ سوره مائده، آیه ۵۸: اطاعت از فرمان‌های الهی سوره ملک آیه ۱۰: برخورداری از سرانجام نیکو و دوری از دوزخ

سؤال متن

صفحه ۲۰ کتاب درسی

برای این ویژگی، نام مناسب انتخاب کنید: قوه اختیار

سؤال متن

صفحه ۲۰ کتاب درسی

برای این ویژگی، نام مناسب انتخاب کنید: سرشت خداآشنا (فطرت خداجو)

سؤال متن

صفحه ۲۱ کتاب درسی

برای این ویژگی، نام مناسب انتخاب کنید: گرایش به خیر و بیزاری از بدی

سؤال متن

صفحه ۲۱ کتاب درسی

نام دیگر این عامل درونی را بنویسید: نفس لوامه (سرزنشگر، وجدان)

اگر هدف از خلقت ما خوردن، خوابیدن و شهوترانی در این دنیای چندروزه بود، آیا به سرمایه‌هایی همچون عقل و وجدان و پیامبران نیاز داشتیم؟! خیر، اگر بنا بر خوردن و خوابیدن باشد، حیوانات از ما خوش‌تر زندگی می‌کنند! چون نه عقل دارند که مانع آنان باشد و نه وجدانی که گاه و بیگاه آنان را سرزنش کند.

سؤال متن

صفحه ۲۳ کتاب درسی

نام این دشمن چیست؟ شیطان

تدبر

صفحه ۲۴ کتاب درسی

با توجه به ترجمه آیات ۹۱ سوره مائده: «شیطان می‌خواهد به وسیله شراب و قمار...»، ۴۳ سوره انعام: «و شیطان، هر کاری را...» و ۲۵ سوره محمد: «کسانی که بعد از روشن شدن...» بگویند شیطان از چه راه‌هایی انسان را فریب می‌دهد؟ سوره مائده، آیه ۹۱: ایجاد دشمنی و کینه میان مردم و غافل کردن انسان از یاد خدا و نماز به وسیله شراب و قمار سوره انعام، آیه ۴۳: زیبا نشان دادن گناه سوره محمد، آیه ۲۵: زیبا نشان دادن اعمال زشت و فریب دادن انسان با آرزوهای طولانی

اندیشه و تحقیق

صفحه ۲۵ کتاب درسی

- ۱- آیا وجود شیطان، مانع اختیار و اراده ما در تصمیم‌گیری‌ها می‌شود؟ خیر، شیطان جز وسوسه و فریب، راه نفوذی در انسان ندارد و این انسان است که به او اجازه نفوذ می‌دهد. لذا انسان مسئول اعمال ارادی و اختیاری خویش است.
- ۲- چه رابطه‌ای میان «توانایی‌ها و سرمایه‌ها» و «هدف» وجود دارد؟ هدف و مسیر هر کسی با توانایی‌ها و سرمایه‌های هماهنگی دارد. اگر کسی سرمایه‌ای اندک داشته باشد، به کاری کوچک روی می‌آورد؛ ولی هر چه بر این سرمایه افزون گردد هدف‌های بزرگ‌تر و ارزشمندتری را می‌تواند مد نظر قرار دهد.
- ۳- خداوند، شیطان را از درگاه خود راند و برای همیشه او را طرد کرد، چون فرمان خدا را برای سجده بر انسان اطاعت نکرد. حال، دیدگاه و احساس خود را نسبت به انسان‌هایی که حاضر نیستند در برابر خدا سجده کنند و بندگی شیطان را می‌پذیرند، بیان کنید؟ بندگی شیطان توسط برخی انسان‌ها، مصداق کامل ناسپاسی نسبت به خداوند و نقض‌کننده پیمان فطری او با انسان‌ها مبنی بر عدم متابعت و پرستش شیطان است.

درس ۳ خود حقیقی

آموزش به روش سؤال‌های امتحانی از خط به خط کتاب درسی

پاسخ	سؤال
۱- دو بعد، جسمانی و روحانی	۱- وجود انسان از چند بعد تشکیل شده است؟ نام ببرید.
۲- تجزیه و تحلیل می‌پذیرد و فرسوده و متلاشی می‌گردد و به مکان و زمان نیازمند و محدود است.	۲- ویژگی‌های بعد جسمانی را نام ببرید.
۳- تجزیه و تحلیل نمی‌پذیرد، متلاشی نمی‌شود و بعد از مرگ بدن، باقی می‌ماند و آگاهی و حیات خود را از دست نمی‌دهد.	۳- ویژگی‌های بعد روحانی را نام ببرید.

۴- دانشمندان نشانه‌ها و دلایلی بر وجود بعد روحانی ذکر کرده‌اند؛ دو مورد از آن‌ها را نام ببرید.	۴- الف) ثابت‌بودن خود (ب) خواب و رؤیا
۵- چرا افراد در اثبات وجود «من» خود، به استدلال نیازی ندارند؟	۵- زیرا هر کس درک روشنی از خود دارد.
۶- هر کس این را در درون خود می‌یابد که گرچه در طول زندگی حالات گوناگون پیدا می‌کند اما یک دارد.	۶- محور ثابت
۷- اگر شخصیت یا «من» انسان وابسته به جسم او باشد، چه اتفاقی رخ می‌دهد؟	۷- باید در دوران عمر بارها عوض شده و به شخص دیگری تبدیل شده باشد.
۸- هر کس درک روشنی از «خود» دارد و در اثبات وجود چیزی که از آن تعبیر به «من» می‌کند به هیچ‌گونه استدلالی احتیاج ندارد. (درست / نادرست)	۸- درست
۹- قوانین و مقررات جامعه و روابط بین افراد بر پایهٔ پذیرش بنا شده است.	۹- من ثابت
۱۰- ثبات هویت و «خود» ما ناشی از ثبات اندام‌های ما	۱۰- نیست
۱۱- چه عاملی نشان می‌دهد که ثبات هویت ما، ناشی از ثبات اندام‌های ما نیست؟	۱۱- این که برخی انسان‌ها، قسمت‌هایی از بدن خود را در حادثه‌ای از دست می‌دهند، اما نه خودشان و نه دیگران، هیچ‌گاه احساس نمی‌کنند که قدری از هویت او کم شده باشد.
۱۲- اصطلاح «رؤیای صادق» را تعریف کنید.	۱۲- دسته‌ای از رویدادها به گونه‌ای است که شخص کوچک‌ترین سابقهٔ ذهنی دربارهٔ آن‌ها ندارد، به طوری که بعد از بیدار شدن آن را باور نکرده و به خواب خود اعتنا نمی‌کند، اما بعد از گذشت مدت‌زمانی، همان رؤیا با تمام جزئیات به وقوع می‌پیوندد و شخص را به شگفتی وامی‌دارد.
۱۳- ویژگی «رؤیاهای صادق» چیست؟	۱۳- در این قبیل خواب‌ها، انسان از ظرف زمان و مکان خود خارج می‌شود و به زمانی در گذشته و یا در آینده می‌رود.
۱۴- نمونه‌ای از رؤیاهای صادق را قرآن کریم در ماجرای کدام پیامبر بیان نموده است؟	۱۴- حضرت یوسف <small>علیه السلام</small>
۱۵- بعد غیر جسمانی در فرهنگ دینی چه نامیده می‌شود؟	۱۵- روح
۱۶- بعد روحانی انسان است که به انسان توانایی «انتخاب» و «تصمیم‌گیری» می‌دهد. (درست / نادرست)	۱۶- درست
۱۷- بعد روحانی انسان در چه صورت «مقرب درگاه خدا و مسجود فرشتگان» خواهد شد؟	۱۷- در صورت آراستگی به فضایل
۱۸- بعد روحانی انسان در چه صورت «تاعماق جهنم سقوط می‌کند»؟	۱۸- چنان‌چه به زبلیت‌ها تن دهد.

سؤال متن

صفحه ۳۱ کتاب درسی

آیا حقیقت ثابت انسان، وابسته به جسم و کالبد مادی اوست؟ خیر؛ زیرا اگر شخصیت یا «من» انسان وابسته به جسم او باشد، باید در طول عمر، بارها عوض شده و به شخص دیگری تبدیل شده باشد. در صورتی که چنین نیست. هر کس این را در خود می‌یابد که کس دیگری جایگزین او نشده و او همواره خودش بوده است؛ و اگر کارهایی، خوب یا بد، در طول سالیان گذشته انجام داده، همهٔ این کارها را به همین «خود» نسبت می‌دهد و «خود» را عامل آن کارها می‌داند.

بررسی

چرا نمی‌توان این خود ثابت را از ویژگی‌های بعد جسمانی دانست؟ زیرا «خود حقیقی ما» از ابتدای تولد تا هنگام مرگ، یک چیز است و با گذر زمان تغییر نمی‌کند، بنابراین، این عدم تغییر نشان‌دهندهٔ آن است که «خود ثابت» از ویژگی‌های بعد جسمانی نمی‌باشد.

بررسی

چرا نمی‌توانیم رؤیاهای صادق را به بعد مادی و جسمانی خود نسبت دهیم؟ مگر بعد جسمانی ما چه ویژگی‌هایی دارد که نمی‌تواند منشأ این قبیل خواب‌ها باشد؟ هر موجود جسمانی، در یک زمان معین، در یک مکان مشخص قرار دارد و به طور مثال نمی‌تواند در آن واحد، در دو مکان باشد و یا در یک مکان، در دو زمان قرار داشته باشد. در صورتی که در رؤیاهای صادق دیده می‌شود که در یک زمان، در مکان «الف» قرار دارد و در همین زمان، به مکان «ب» رفته است. این مطلب نشان‌دهندهٔ آن است که رؤیاهای صادق مربوط به بعد روحانی انسان است.

علوم و فنون ادبی ۱

فصل یکم

درس ۱ مبانی تحلیل متن

درسنامه

متن

هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد، «متن» است.

انواع متن

دیداری، شنیداری، بویایی و ...

در کتاب درسی مقصود از متن «آثار شعر و نثر فارسی» است.

یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌های ارزیابی متون، بررسی آن‌ها در سه قلمرو زبانی، ادبی و فکری است.

مراحل بررسی و تحلیل شعر

- ۱ **خوانش:** نخستین گام مؤثر در رویارویی با متون، خوانش است. برای کشف لحن و آهنگ، نگاه کلی به متن ضروری است و پس از شناسایی لحن، خواندن اتفاق می‌افتد. لازم است تمام اثر یک‌باره و بی‌گسست، خوانده شود تا درک ارتباط طولی و فهم محتوایی دچار اختلال نشود.
 - ۲ **شناسایی و استخراج نکات زبانی:** وجود واژگان کهن، فارسی و غیرفارسی، ترکیب‌سازی، کاربردهای تاریخی دستور، کوتاهی یا بلندی جمله‌ها، ساختمان واژگان و تعیین سادگی یا پیچیدگی زبان شعر ...
 - ۳ **شناسایی و استخراج نکات ادبی:** تعیین قالب شعر، کاربرد آرایه‌های ادبی، وزن شعر و ...
 - ۴ **شناسایی و استخراج نکات فکری:** تعیین نگرش و نوع فکر و دیدگاه شاعر و زمینه مفهوم و محتوای شعر ...
 - ۵ **نتیجه‌گیری و تعیین نوع:** با توجه به مراحل چهارگانه فوق می‌توان شعر مورد نظر را از نظر انواع ادبی رده‌بندی کرد. (حماسی، تعلیمی، غنایی و ...)
- برای بررسی متنی که به صورت نثر است همه نکات پنج‌گانه تحلیل و بررسی شعر را مورد توجه قرار می‌دهیم.

خودارزیابی

صفحه‌های ۱۹ و ۲۰ کتاب درسی

۱- مفهوم «متن» را با ذکر دو مثال توضیح دهید.

هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد «متن» است. مثلاً: صدایی که می‌شنویم، بویی که حس می‌کنیم، رویدادی که می‌بینیم و ...

۲- یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌ها در بررسی و تحلیل متن چیست؟

بررسی متن از سه دیدگاه زبان، ادبیات و فکر (قلمرو زبانی، ادبی، فکری)

۳- با توجه به قلمرو فکری، دیدگاه خود را درباره محتوا و موضوع سروده زیر بنویسید.

آب را گل نکنیم؛ / در فرودست انگار، کفتی می‌خورد آب / یا که در بیشه دور، سیره‌ای پَر می‌شوید / یا در آبادی، کوزه‌ای پَر می‌گردد / آب را گل نکنیم؛ / شاید این آب روان، می‌رود پای سپیداری، تا فروشوید اندوه دلی، / دست درویشی شاید، نان خشکیده فرورده در آب ...

الف) زندگی باارزش است و با چیزهای آلوده و فاسد آن را آلوده نکنیم؛ زیرا انسان‌هایی وجود دارند که زندگی را دوست دارند و به آن دلخوش هستند؛ ب) به آشتی و صلح با طبیعت دعوت می‌کند؛ پ) اندیشیدن به طبیعت و فکر آن را در سر پروراندن، تجلی دیدگاه عارفانه شاعر است؛ ت) آب نماینده نور و شفافیت است؛ ث) در زندگی حقوق سایر افراد و موجودات را محترم بشماریم.

۴- در خوانش دقیق شعر زیر، به چه نکاتی باید توجه کرد؟

نهنگی بجه خود را چه خوش گفت: به دین ما حرام آمد کرانه

به موج آویز و از ساحل بهره‌یز همه دریاست ما را آشیانه

«اقبال لاهوری»

الف) نگاهی کلی به متن از آغاز تا پایان

ب) انتخاب لحن مناسب

۵- سروده زیر را بخوانید و با توجه به قلمرو ادبی «کنایه، تشبیه، تشخیص، مثل، مراعات نظیر» را شناسایی کنید.

هر که زین گلشن لبی خندان‌تر از گل بیدش خاطری فارغ ز عالم چون توکل بیدش

مراعات نظیر: گلشن، گل؛ لب، خندان / کنایه: لبی خندان‌تر از گل داشتن: بسیار شاد بودن / جان‌بخشی: لب خندان گل / تشبیه:

خاطر و مدبری مثل توکل

خرده‌ای از مال دنیا در بساط هر که هست جبهه واکرده‌ای پیوسته چون گل بیدش

مراعات نظیر: مال، بساط / کنایه: جبهه واکرده داشتن (پیشانی گشاده) کنایه از خوش‌اخلاق بودن / تشبیه: مثل گل گشاده‌رو باشد.

هر که می‌خواهد که از سنجیده‌گفتاران شود بر زبان، بند گرانی از تأمل بیدش

مراعات نظیر: گفتار، زبان / تشبیه: تأمل مثل بند گران / تشخیص: زبان را به بند کشیدن (حالت جاندار به زبان داده است که باید

آن را زندانی کرد.) / کنایه: بند گران نهادن: اسیرکردن، کنترل کردن

صبر بر جور فلک کن تا برآبی روسفید دانه چون در آسیا افتد تحمل بیدش

مراعات نظیر: دانه، آسیا / تشخیص: جور فلک؛ تحمل کردن دانه / کنایه: روسفید برآمدن (شدن) کنایه از سربلندی / مثل: مصراع دوم

قطره آبی که دارد در نظر گوهرش از کنار ابر، تا دریا تنزل بیدش

مراعات نظیر: قطره، ابر، دریا و دریا، گوهر / تشخیص: قطره آب در نظر دارد (فکر می‌کند).

۶- با توجه به متن زیر، به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«شنیدم که خلیفه‌ای خوابی دید. بر آن جمله که پنداشتی که همه دندان‌های او بیرون افتادی به یک بار. بامداد، خواب‌گزاری را

بخواند و پرسید که: تعبیر این خواب چیست؟

مُتبر گفت: «زندگانی امیر، دراز باد، همه اقربای تو پیش از تو بمیرند، چنان که کس از تو بازماند.»

خلیفه گفت: «این مرد را صد چوب بزنید، چرا بدین دردناکی سخن اندر روی من بگفت؟! چه اگر هم اقربای من پیش از من بمیرند،

پس آن‌گاه، من که باشم؟» خواب‌گزاری دیگر بی‌اوردند. همین خواب با وی بگفت. خواب‌گزار گفت:

«بدین خواب که امیر گفت، دلیل کند که خداوند، دراز زندگانی‌تر از همه اقربای خویش بود.»

خلیفه گفت: تعبیر از آن بیرون نشد (سخن همان است)؛ اما از عبارت تا عبارت، بسیار فرق است؛ این مرد را صد دینار بدهید. «قابوس‌نامه»

الف) دو ویژگی زبانی را استخراج کنید.

۱) کاربردهای کهن «اندر» ← در / بگفت ← گفت / خداوند ← امیر، فرمانروا / کاربرد دستوری «ی» استمراری به جای «می» در

اول پنداشتی: می‌پنداشت. ۲) به‌کارگیری «را» در معنای به (این مرد را ... ۳) بیشتر جمله‌ها کوتاه و قابل فهم هستند.

ب) چه عاملی سبب شد خلیفه رفتار متفاوتی با دو خواب‌گزار داشته باشد؟

تفاوت در نوع گفتار خواب‌گزارها و کاربرد واژه‌ها (تفاوت در شیوه گفتار و رعایت اصل بلاغت کلام و توجه به حال مخاطب و موقعیت سخن)

۷- حکایت زیر را بخوانید و آن را از دید قلمرو ادبی و فکری بررسی کنید.

«روزی شخصی پیش بهلول، بی‌ادبی نمود. بهلول او را ملامت کرد که چرا شرط ادب به جا نیاوردی؟ او گفت: چه کنم؟ آب و گل مرا

چنین سرشته‌اند. گفت: آب و گل تو را نیکو سرشته‌اند، اما لگد کم خورده است!»

قلمرو ادبی: ۱) مراعات نظیر: آب، گل، سرشته‌اند. ۲) کنایه: لگد کم خورده است (تربیت نشده است). ۳) تضاد: بی‌ادبی، ادب (۴) تمثیل:

«لطایف‌الطوایف»

آب و گل تو را نیکو سرشته‌اند، اما لگد کم خورده است: برای بیان مفهوم خوب تربیت نشدن.

قلمرو فکری: ۱) نگرش تعلیمی و حکمی است. ۲) هیچ انسانی بی‌ادب خلق نشده است. سرشت همه پاک است، ولی نحوه تربیت و پرورش

سرشت‌ها متفاوت است. ۳) توجه به مبدأ خلقت و منشأ آفرینش و این‌که در خلقت اولیه موجودات از جمله انسان تفاوتی وجود ندارد.

سوالات امتحانی

۱- هر یک از موارد زیر به کدام مرحله از مراحل پنج‌گانه بررسی و تحلیل شعر و نثر مربوط می‌شود؟

الف) جدانویسی نشانه منفی‌ساز فعل «ن»

ب) به‌کارگیری جملات کوتاه و قابل فهم

پ) غنیمت‌شمردن فرصت‌ها

۲- متن زیر را بخوانید و بنویسید هر یک از موارد ذکرشده مربوط به کدام قلمرو است؟

من دنیا را بدان چاه پرافت مانند کردم و موشان سپید و سیاه و مداومت ایشان بر بریدن شاخ‌ها به شب و روز؛ و آن چهار مار را به

طبایع که عماد خلقت آدمی است و هرگاه یکی از آن در حرکت آید، زهر قاتل باشد؛ و چشیدن شهد و شیرینی آن را مانند کردم به

لذات این جهانی که فایده آن، اندک و رنج آن بسیار است و راه نجات بر آدمی بسته می‌گرداند.

الف) کاربرد کلمه «قاتل» در معنای گشونده برای غیر انسان

ب) شبکه معنایی میان «شهد، شیرینی، چشیدن»

پ) تضاد میان «سپید و سیاه»، «زهر و شیرینی»

ت) کاربرد کهن واژه «شاخ»

۳- با توجه به شعر زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

به دام افتاد روباهی سحرگاه

که گر صیاد بیند هم‌چنینم

پس آن‌گه مرده کرد او خویشتن را

چو صیاد آمد او را مرده پنداشت

الف) کاربرد تاریخی دستور (ب) یک ترکیب‌سازی

۴- شعر زیر را از نظر قلمرو ادبی بررسی کنید. (سه مورد)

خرد را گر نبخشد روشنایی

کمال عقل آن باشد در این راه

۵- مفهوم مشترک دو بیت زیر را بنویسید.

الف) خدا را بر آن بنده بخشایش است

ب) کسی نیک بیند به هر دو سرای

به روبه‌بازی اندیشید در راه

دهد حالی به گآزر پوستینم

ز بیم جان فروافکنند تن را

نمی‌یازست روبه را کم انگاشت

پ) دو واژه ساده (ت) کاربرد واژگان کهن (دو مورد)

بماند تا ابد در تیره‌رایی

که گوید نیستم از هیچ آگاه (وفشی بافقی)

که خلق از وجودش در آسایش است

که نیکی رساند به خلق خدای

پاسخ سوالات امتحانی

۱- الف) مرحله شناسایی و استخراج نکات زبانی؛ ب) مرحله شناسایی و استخراج نکات فکری

۲- الف) قلمرو زبانی؛ ب) قلمرو ادبی؛ پ) قلمرو ادبی؛ ت) قلمرو زبانی

۳- الف) نمی‌یازست، مرده کرد؛ ب) روبه بازی؛

پ) صیاد، گآزر، روباه، جان، تن، دام (ت) نمی‌یازست (نمی‌توانست) گآزر (جامه‌شو، رخت‌شو)

۴- تضاد میان (روشنایی و تیره‌رایی) کنایه: تیره‌رایی (گمراهی) / تشخیص (اعتراف به نادانی از سوی عقل) متناقض‌نما (نادانی و ناآگاهی عقل) / استعاره: راه (شناخت و معرفت الهی)

۵- در هر دو بیت به این مفهوم اشاره شده است که بخشش و رحمت الهی شامل حال کسی می‌شود که به مردم آزار نرساند و به آن‌ها خوبی کند.

درس ۲ سازه‌ها و عوامل تأثیرگذار در شعر فارسی

درس‌نامه

- اساسی‌ترین عامل پیدایی شعر، عاطفه است.
- شاعر برای انتقال عاطفه خود به دیگران از زبان کمک می‌گیرد.
- وزن و آهنگ در انتقال عاطفه تأثیرگذارند.
- وزن و آهنگ هر یک از انواع ادبی، متناسب با محتوای آن است:

شعر حماسی

وزن و آهنگ کوبنده و کوتاه

شعر غنایی

- اگر محتوای شاد داشته باشد حالت شادی و نشاط درونی به خواننده منتقل می‌کند. (معمولاً تند با تکرار فراوان مصوت‌های کوتاه)
- اگر محتوای غمگین داشته باشد، غم و اندوه را به خواننده منتقل می‌کند.

○ پس از عاطفه که رکن معنوی شعر است، وزن، مهم‌ترین و مؤثرترین عامل در شعر است. وزن در شعر جنبه تزئینی ندارد، بلکه جزء طبیعت شعر است.

وزن ادراکی است که از احساس نظم حاصل می‌شود، امری حسی است و بیرون از ذهن کسی که آن را درمی‌یابد، وجود ندارد و وسیله ادراک آن حواس انسان است.

○ توجه به فضای عاطفی و آهنگ متن، سبب کشف لحن می‌شود. تشخیص لحن شعر، خواندن را دلنشین‌تر و درک محتوا را آسان‌تر می‌کند.

۱- نمونه‌های زیر را بخوانید، آن‌ها را از دید آهنگ و موسیقی (وزن) با هم مقایسه کنید و تفاوت آن‌ها را نشان دهید.
 الف) ای ساربان آهسته ران کارام جانم می‌رود
 محمل بدار ای ساربان، تندی مکن با کاروان
 از تکرار منظم موسیقی خوب استفاده شده، همسویی وزن و عاطفه بر قدرت اثرگذاری آن افزوده است. استفاده از صدای «ا» به اندوهگین بودن شعر کمک کرده است. / وزنی حزن‌انگیز و نرم و لطیف دارد.
 ب) مرا در منزل جانان چه امن عیش چون هر دم
 جرس فریاد می‌دارد که بر بندید محمل‌ها
 شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین هایل
 کجا دانند حال ما سبکباران ساحل‌ها؟
 آهنگ کلام با محتوای آن همسو است. / وزن شعر، ریتمی و تند است.
 پ) بیا تا همه دست نیکی بریم
 نباشد همی نیک و بد پایدار
 جهان جهان را به بد نسپریم
 همان به که نیکی بود یادگار
 وزن و آهنگ کوبنده و کوتاه است که بار حماسی فضای شعر را غنی کرده (وزن و آهنگ با محتوا هم‌آهنگی کامل دارد).
 ت) ای مېهر تو در دل‌ها، وی مېهر تو بر لب‌ها
 تا خار غم عشقت آویخته در دامن
 گر در طلبت رنجی ما را برسد شاید
 گویند مگو سعدی، چندین سخن از عشقتش
 از تکرار منظم موسیقی به خوبی بهره گرفته، وزن و عاطفه با هم همسو هستند. موسیقی و وزن برخاسته از این شعر حالت عاطفی شاعر را به خواننده به خوبی منتقل می‌کند (فضای شعر شاد شده است).

۲- نمونه‌های زیر را بخوانید و درباره تفاوت عواطف و حس و حال حاکم بر فضای شعر گفت‌وگو کنید.
 الف) ای نفس خرم باد صبا
 قافله شب چه شنیدی ز صبح
 بر سر خشم است هنوز آن حریف
 سخن شاعر با وزن و آهنگ درآمیخته و حالت شادی و نشاط درونی او را منتقل می‌کند.
 ب) زین درد، خون گریست سپهر و ستاره هم
 بر سر زدنند از آلم زاده بتول
 بستند راه مهلت او از چهار سو
 کردند قتل‌عام به نوعی که شد قتیل
 بر قتل شیرخواره نکردند اکتفا
 بر خور نشست از اثر نعل میخ‌کوب
 آن پیکر شریف چو بر روی خاک ماند
 زین نظم، شد گشوده به رویم در آلم
 حالت غم و اندوه را به خواننده منتقل می‌کند. / وزن سنگین است. / حالت سوگواری و مرثیه را برجسته‌تر می‌کند.
 پ) معشوقه بسامان شد، تا باد چنین بادا
 ملکی که پریشان شد، از شومی شیطان شد
 یاری که دلم خستی، در بر رخ ما بستی
 زان خشم دروغینش، زان شیوه شیرینش
 عید آمد و عید آمد، یاری که رسید آمد
 شادی و نشاط درونی شاعر را نشان می‌دهد. / وزن و آهنگ تند و طرب‌انگیز است.
 چند نالی تو چو دیوانه ز دیو ناپدید
 دیگران را خیره‌خیره دل چرا باید خلید
 کز همه دنیا گزین خلق دنیا این گزید
 خوی نیک است ای برادر، گنج نیکی را کلید
 مضمون پند و اندرز به خلق و بار تعلیمی دارد. لحنی خطابی و تحکم‌آمیز به کار گرفته شده است.

«سعری»

«هافظ»

«فردوسی»

«سعری»

«سعری، غزلیات»

«فردوسی، هازنرانی»

«مولوی»

«ناصر خسرو»

سوالات امتحانی

- ۱- درست یا نادرست بودن عبارتهای زیر را مشخص کنید.
 الف) وزن پس از عاطفه، مهم‌ترین و مؤثرترین عامل در شعر است.
 ب) شاعر برای انتقال لحن خود به دیگران از زبان کمک می‌گیرد.
 پ) وزن و آهنگ بیت «آرد هوای نای، مرا ناله‌های زار / جز ناله‌های زار چه آرد هوای نای؟» کوبنده و کوتاه است.
- ۲- واژه درست را از کمانک انتخاب کنید.
 الف) (وزن - عاطفه) در شعر، جنبه تزئینی ندارد و جزء طبیعت شعر است.
 ب) تشخیص (وزن - لحن) شعر، خواندن را دلنشین‌تر و درک محتوا را آسان‌تر می‌کند.
 پ) وسیله ادراک وزن، (لحن - حواس) انسان است.
- ۳- هر یک از شعرهای ستون «الف» به کدام مورد ستون «ب» مربوط می‌شود؟

«الف»	«ب»
۱) فرود آمد از دژ به کردار شیر / کمر بر میان، بادپایی به زیر	تعلیمی
۲) همه دردم، همه داغم، همه عشقم، همه سوزم / همه در هم گذرد هر مه و سال و شب و روزم	شادی و نشاط
۳) برگزین از کارها پاکیزگی و خوی نیک / کز همه دنیا گزین خلق دنیا این گزید	حماسی
۴) خوشا آنان که الله یارشان بی / به حمد و قل هو الله کارشان بی	اندوهبار
۴- سروده‌های زیر را بخوانید. سپس آن‌ها را از نظر آهنگ و موسیقی، با هم مقایسه کنید. الف) اگر تخت خواهی ز من با کلاه ره سیستان گیر و برکش سپاه ب) زد به دلم در آتشی، عشق بتی که نام او زهره و آفتاب را زهره به آب می‌کند ۵- هنگام خوانش شعر زیر، توجه به چه عواملی، خواندن را دلنشین‌تر و درک محتوا را آسان‌تر می‌کند؟ در این سرای بی‌کسی، کسی به در نمی‌زند به دشت پرملال ما پرنده پر نمی‌زند یکی ز شب گرفتگان چراغ بر نمی‌کند کسی به کوچه‌سار شب در سحر نمی‌زند ۶- شاعر در بیت زیر سعی دارد چه حسی را به خواننده القا کند؟ جهاننا چه بدمهر و بدخو جهانی چو آشفته بازار بازارگانی	

پاسخ سوالات امتحانی

- ۱- الف) درست؛ ب) نادرست، برای انتقال عاطفه از زبان کمک می‌گیرد؛ پ) نادرست، وزن و آهنگ بیت ملایم و آرام متناسب با مفهوم آن است.
- ۲- الف) وزن
- ۳- ۱ - حماسی ← ۲ - اندوهبار / ۳ - تعلیمی ← ۴ - شادی و نشاط
- ۴- الف) شعر حماسی است و وزن و آهنگ آن کوبنده، کوتاه است. ب) وزنی پرشور و تند و شاد دارد که متناسب با مفهوم آن است.
- ۵- نگاه کلی به شعر از ابتدا تا پایان برای کشف لحن و آهنگ / توجه به فضای عاطفی و آهنگ متن
- ۶- ناخشنودی و نارضایتی

درس ۳ واج‌آرایی، واژه‌آرایی

درس‌نامه

انواع بدیع

- ۱ لفظی ← عواملی که موسیقی لفظی را پدید می‌آورند.
 ۲ معنوی
- تکرار واج و واژه یک نوع از انواع بدیع لفظی است.

انواع تکرار

- تکرار واژه ← واژه‌آرایی
 - تکرار کل عبارت یا جمله
 - تکرار واج ← واج‌آرایی: تکرار یک واج (صامت / مصوت) در سخن است؛ به گونه‌ای که بر موسیقی و تأثیر آن بیفزاید.
- نکته ۱** تکرار آگاهانه یک مصوت در غنای موسیقی لفظی مؤثر است.
- نکته ۲** واج‌آرایی صامت‌ها از مصوت‌ها محسوس‌تر است.
- نکته ۳** آن‌چه در تکرار اهمیت دارد، جنبه موسیقایی و آوایی سخن است نه شکل نوشتاری واژگان.
- نکته ۴** برخلاف زبان عادی، در زبان ادبی تکرار بر جاذبه، کشش و گوش‌نوازی سخن می‌افزاید.

همچو سرمستان به بستان، پایکوب و دست‌زن	«فواجوی کرمانی»
ای بسا باغ و بهاران که خزان من و توست	«ابن‌واج»
که هر چه بر سر ما می‌رود، ارادت اوست	«حافظ»
ت ای تکیه‌گاه و پناه / زیباترین لحظه‌های / پر عصمت و پر شکوه / تنهایی و خلوت من / ای شطّ شیرین پر شوکت من!	
تکرار صامت /ش /، مصوّت /- /	«مهدی افوان ثالث»
۲- در اشعار زیر، آرایه تکرار (واژه‌آرایی) را بیابید.	
الف) عمر ما را مهلت امروز و فردای تو نیست	«شهریار»
تکرار واژه‌های «امروز»، «فردا»	
ب) دل اگر خداشناسی همه در رخ علی بین	«شهریار»
تکرار واژه‌های «خدا» و «علی»	
پ) زمانه قرعۀ نو می‌زند به نام شما	«ابن‌واج»
تکرار واژه «شما»	
ت) گر تو گرفتارم کنی، من با گرفتاری خوشم	«ابوالقاسم خالند»
تکرار واژه‌های «گرفتار»، «خوار»	
ث) گرم باز آمدی محبوب سیم‌اندام سنگین دل	«سعری»
تکرار واژه‌های «خار»، «پا»	
ج) بی عمر زنده‌ام من و این بس عجب مدار	«حافظ»
تکرار واژه «عمر»	
چ) پای استدلالیان چوبین بود	«مولوی»
تکرار واژه‌های «چوبین»، «پا»	
ح) از ننگ چه پرسی که مرا نام ز ننگ است	«حافظ»
تکرار واژه‌های «نگ»، «نام»	
خ) گر اظهار پشیمانی کند گردون مشو ایمن	«صائب»
تکرار واژه «پشیمانی»	
د) یک عمر پریشانی دل، بسته به مویی است	«قیصر امین‌پور»
تکرار واژه‌های «سر»، «مو»	
ذ) هر کجا دردی است درمانیش هست	«سلیمان ساویبی»
تکرار واژه‌های «درد»، «درمان»	

۳- غزلی از دیوان حافظ شیرازی بیابید که نمونه مناسبی برای کاربرد واج‌آرایی و واژه‌آرایی باشد؛ سپس مشخص کنید، کدام واج‌ها

و واژه‌ها در ایجاد این آرایه‌ها، مؤثر هستند؟
 روشن از پرتو رویت نظری نیست که نیست
 ناظر روی تو صاحب‌نظرانند آری
 اشک غمّاز من از سرخ برآمد چه عجب
 تا به دامن ننشیدی ز نسیمش گردی
 تا دم از شام سر زلف تو هر جا نزند
 من از این طالع شوریده به رنجم ورنه
 از خیال لب شیرین تو ای چشمه نوش
 مصلحت نیست که از پرده برون افتد راز
 شیر در بادیه عشق تو روباه شود
 آب چشمم که بر او منت خاک در توست
 از وجود قدری نام و نشان هست که هست
 غیر از این نکته که حافظ ز تو ناخشنود است
 تکرار عبارت «نیست که نیست».

مّت خاک درت بر بصری نیست که نیست
 بیز گیسوی تو در هیچ سری نیست که نیست
 خجل از کرده خود پرده‌داری نیست که نیست
 سیل خیز از نظرم رهگذری نیست که نیست
 با صبا گفت و شنیدم سحری نیست که نیست
 بهره‌مند از سر کویت دگری نیست که نیست
 غرق آب و عرق اکنون شکری نیست که نیست
 ورنه در مجلس زندان خبری نیست که نیست
 آه از این راه که در وی خطری نیست که نیست
 زیر صد منت او خاک دری نیست که نیست
 ورنه از ضعف در آن‌جا اثری نیست که نیست
 در سراپای وجودت هنری نیست که نیست

۱- درستی یا نادرستی عبارتهای زیر را مشخص کنید.

(الف) آن چه در تکرار اهمیت دارد، شکل نوشتاری واژگان است، نه جنبهٔ موسیقایی و آوایی سخن.

(ب) در زبان عادی تکرار بر جاذبه، کشش و گوش نوازی سخن می‌افزاید.

(پ) واج‌آرایی صامت‌ها، از مصوّت‌ها محسوس‌تر است.

۲- در ابیات زیر نمونه‌های واج‌آرایی و واژه‌آرایی را بیابید.

(الف) بیا که قصر امل سخت سست‌بنیاد است

(ب) مرا مادرم نام مرگ تو کرد

(پ) هرچه کشی بکش، مکش صیدحرم که نیست خوش

(ت) دوش آگهی، ز یار سفرکرده داد باد

(ث) از این پنج شین روی رغبت متاب

(ج) این کیست این، این کیست این، این یوسف‌ثانی است این

(چ) گفت که سرمست نه‌ای، رو که از این دست نه‌ای

بیار باده که بنیاد عمر بر باد است

زمانه مرا پتک ترگ تو کرد

هر چه شوی بشو، مشو تشنه به خون زار من

من نیز دل به باد دهم هر چه باد باد

شب و شاهد و شعر و شمع و شراب

خضراست والیاس این مگر، یا آب حیوانی است این

رفتیم و سرمست شدم وز طرب آکنده شدم

۳- در بیت‌های زیر واج‌آرایی را بیابید و مشخص کنید کدام واج‌ها در ایجاد این آرایه مؤثر هستند؟

تو را از نامه خواندن ننگت آویو

ما را نگاه در تو، تو را اندر آینه

از بی‌خودی ز نام و نشان درگذشته‌ایم

که واقف است که چون رفت تخت جم بر باد!؟

(الف) چو فردا نامه خوانان، نامه خوانند

(ب) ما فتنه بر توایم و تو فتنه بر آینه

(پ) از ما نشان مجوی و مَتر نام ما که ما

(ت) که آگه است که کاووس و کی کجا رفتند!؟

۴- در بیت‌های زیر واژه‌آرایی را نشان دهید و مشخص کنید کدام واژه‌ها در ایجاد این آرایه، مؤثر هستند.

نسیم زلف تو از مشک ناب می‌جویم

بیرون نمی‌توان کرد آلا به روزگاران

عجب فتادن مرد است در کمند غزال

داشتیم آرام تا آرام جانی داشتیم

(الف) به چین زلف چو شامت نمی‌رسد دستم

(ب) سعدی! به روزگاران مه‌ری نشسته بر دل

(پ) غزال اگر به کمند اوفتد عجب نبود

(ت) درد بی‌عشقی ز جانم برده طاقت ور نه من

پاسخ سوالات امتحانی

۱- (الف) نادرست، جنبهٔ موسیقایی و آوایی سخن در تکرار اهمیت دارد. (ب) نادرست، در زبان ادبی تکرار بر کشش سخن می‌افزاید. /

(پ) درست

۲- (الف) تکرار صامت‌های /س/، /ب/؛ (ب) تکرار صامت‌های /م/، /ر/، /گ/؛ (پ) تکرار صامت‌های /ک/، /ش/؛ (ت) تکرار

صامت‌های /ب/، /ر/، /د/ تکرار واژهٔ «باد»؛ (ث) تکرار صامت /ش/؛ (ج) تکرار عبارت «این کیست این»، تکرار واژهٔ «است»، «این»؛

(چ) تکرار واژهٔ «سرمست»، «نه‌ای»

۳- (الف) تکرار صامت‌های /ن/، /خ/ و مصوّت /ا/؛ (ب) تکرار صامت‌های /ت/، /ن/، /ر/ و مصوّت /ا/؛ (پ) تکرار صامت‌های

/م/، /ن/ و مصوّت /ا/؛ (ت) تکرار صامت‌های /ک/، /ت/ /

۴- (الف) تکرار واژهٔ «زلف» (ب) تکرار واژهٔ «روزگاران» (پ) تکرار واژه‌های «غزال» و «کمند» و «عجب» (ت) تکرار واژه‌های «جان»، «آرام»

و «داشتیم»

کارگاه تحلیل فصل یکم

۱- شعر زیر را بخوانید و جدول را کامل کنید.

در کتاب آمد که در عهد قدیم

چون به پایان بُرد کار آن سرا

جمله گفتند: این بنای مختصر

چون توانی زیستن در این قفس؟

بهر مردی چون تو والا و حکیم

در شبستان تو چون آییم جمع

گفت در پاسخ: که ما را باک نیست

خجّرهٔ خود گر بدین‌سان ساختم

بیش از این گر یار یکدل داشتیم

در حقیقت یار یکدل، کیمیاست

خانه‌ای می‌ساخت سقراط حکیم

آمدند از ره، رفیق و آشنا

نیست در خورد تو، ای صاحب‌نظر

این قفس نبود مقام چون تو کس

بارگاهی باید و کاخی عظیم

همچو پروانه به گرد روی شمع؟

عارفان را خانه آلا خاک نیست

خانه‌ای در خورد یاران ساختم

بام خود تا عرش می‌افراشتم

چون صدف، کیمیا و چون ذر، پُربهاست «نیزه سعیدی=نیر میرفرغانی»

صفحه‌های ۳۰ تا ۳۵ کتاب درسی

موضوع	شرح و توضیح
نوع لحن	روایی - داستانی / با آهنگ نرم و کشش آوایی همراه است؛ لحن باید میل و رغبت شنونده را به شنیدن ادامه سخن برانگیزد و شوقی همراه با انتظار در ذهن پدید آورد.
قلمرو زبانی	۱) کاربرد کهن واژه‌هایی از قبیل: سرا (خانه)، جمله (همه)، توانی زیستن، بدین سان (۲) کاربرد چون به معنای چگونگی و بهر به معنای برای
قلمرو ادبی	ترادف: رفیق و آشنا / استعاره: قفس / جناس: جمع و شمع / تشبیه: دوستان به پروانه و سقراط به شمع / شبکه معنایی (مراعات نظیر): دُر، صدف، کیمیا، پرنها / مثل: استفاده از مثل در بیت آخر / قالب شعر مثنوی (هر بیت قافیۀ مستقل دارد).
قلمرو فکری	۱) در این حکایت، نگرش حکمی و تعلیمی کاملاً مشهود است. ۲) بی‌ارزش بودن دنیا و تعلقات دنیایی نزد عارفان ۳) دوست موافق و بی‌ریا مانند کیمیا است و چون دُر گران‌قیمت.
نتیجه‌گیری و تعیین نوع	۱) نوع متن: نمونه‌ای از متن‌های تعلیمی - عرفانی است. ۲) داشتن دوست موافق، بی‌ریا و یکدل ثروتی است تمام‌نشدنی و بسیار گرانقدر. ۳) تعلقات دنیا ارزش زیادی ندارند. / عارفان به دنیا تعلق خاطر ندارند.

۲- حکایت زیر را بخوانید و برای هر قلمرو، چند ویژگی استخراج کنید.

«پارسازاده‌ای را نعمت بیکران به دست افتاد؛ فسق و فجور آغاز کرد. باری، به نصیحتش گفت: ای فرزند، دخل، آب روان است و عیش، آسیاب گردان؛ یعنی خرج فراوان کردن، مسلم کسی را باشد که دخلی معین دارد.

چو دخلت نیست، خرج آهسته‌تر کن
که می‌گویند ملاحان سرودی

اگر باران به کوهستان نبارد
به سالی دجله گردد، خشک‌رودی

عقل و ادب، پیش گیر و لهو و لعب بگذار که چون نعمت سپری شود، سختی بزی و پشیمانی خوری. پسر، این سخن در گوش نیاورد و بر قول من اعتراض کرد و گفت:

برو شادی کن ای یار دل‌افروز
غم فردا، نشاید خورد امروز

دیدم که نصیحت نمی‌پذیرد دم گرم من در آهن سرد او اثر نمی‌کند؛ روی از مصاحبت او بگردانیدم و قول حکما کار بستم که گفته‌اند:

هر چه دانی تو نیک خواهی و پند
زود باشد که خیره‌سر، بینی

به دو پای اوفتاده، اندر بند
نشیند حدیث دانشمند

دست بر دست می‌زند که دریغ

«گلستان سعری، باب هفتم»

قلمرو زبانی	قلمرو ادبی	قلمرو فکری
به‌کارگیری واژگان عربی: فسق و فجور؛ لهو و لعب / کاربرد «را» به معنای برای / شکل مشترک بین مضارع التزامی و اخباری (بزی، خوری، شود) / کاربرد تاریخی فعل ماضی ساده: بگردانیدم / جمله‌ها کوتاه است. / کاربرد واژگان کهن: ملاح	۱) نثر مسجع است، دارای سجع‌هایی مانند: روان و گردان (۲) تضاد: خرج، دخل - شادی، غم (۳) تناسب: امروز، فردا (۴) مثل: اگر باران به کوهستان نبارد ... (۵) کنایه: دم گرم من در آهن سرد او اثر نمی‌کند. (اثرنداشتن نصیحت) (۶) تضاد: گرم، سرد (۷) مجاز: دم (سخن گفتن، نفس) (۸) تشبیه: دخل به آب و عیش به آسیاب	۱) حکایت، تعلیمی و اندرزگونه است. ۲) قدر نعمت‌ها را بدانیم. ۳) هشیار باشیم و لحظه‌ها را به عیش و نوش نگذرانیم (قدر عمر را بدانیم و لحظات را غنیمت بشماریم). ۴) از گفته بزرگان و حکیمان پند بگیریم (پندپذیری). ۵) پشیمانی سودی ندارد. ۶) امر به معروف و نهی از منکر را انجام دهیم، حتی اگر گوش شنوایی نداشته باشند. خرج بیش از دخل باعث پشیمانی است.

۳- نمونه‌های زیر را از دید حس و حال فضای شعری و عاطفی بررسی کنید.

الف) ای آن که غمگینی و سزاواری رفت آن که رفت و آمد آن که آمد حالت غم و اندوه (وزن سنگین و غم‌انگیز است).	ونسدر نهان سرشک همی باری بود آن که بود خیره چه غم داری	«رودکی»
ب) بیا تا گل برافشانیم و می در ساغر اندازیم حالت شادی و نشاط (امید به آغازی دوباره، وزن ضربی و شاد است).	فلک را سقف بشکافیم و طرحی نو دراندازیم	«هافظ»
پ) این مطرب از کجاست که برگفت نام دوست دل زنده می‌شود به امید وفای یار امید و سرزندگی (وزن آرام، نرم و لطیف است).	تا جان و جامه بذل کنم بر پیام دوست جان رقص می‌کند به سماع کلام دوست	«سعری»
ت) جامی است که عقل آفرین می‌زندش این کوزه‌گر دهر چنین جام لطیف نگرش حکیمانه (وزن آرام و سنگین است).	صد یوسه ز مهر بر جبین می‌زندش می‌سازد و باز بر زمین می‌زندش	«قیام»
ث) خروشید کای فرخ اسفندیار بار حماسی دارد. (حالت خشم، وزن و آهنگ کوبنده، تند و ضربی دارد).	هم‌آوردت آمد بـر آرای کار	«فردوسی»

ج) وقت را غنیمت دان آن قدر که بتوانی حاصل از حیات ای جان یک دم است تا دانی «حافظ»
 محتوای پند و اندرز دارد (فضای نصیحت‌گرایانه بر شعر حاکم است، توصیه به غنیمت‌شمردن وقت و قدرشناسی، وزن ضربی و تند است.)

۴- در بیت‌های زیر، نمونه‌های واج‌آرایی و واژه‌آرایی را بیابید.

- گوشه گرفتیم ز خلق و فایده‌ای نیست
 واژه‌آرایی: گوشه
- ما چون ز دری پای کشیدیم، کشیدیم
 دل نیست کبوتر که چو برخاست، نشیند
 واژه‌آرایی: کشیدیم / بریدیم / پریدیم
- در زلف تو بند بود داد دل ما
 ای داد به داد دل ما کس نرسید
 واژه‌آرایی: عبارت «داد دل ما»
- نه من ز بی‌عملی در جهان ملولم و بس
 واج‌آرایی: صامت‌های /ع/، /ل/ و /م/
- اگر جنگ خواهی و خون ریختن
 بگو تا سوار آورم زابلی
 واج‌آرایی: صامت /خ/
- گوشه چشمت بلای گوشه‌نشین است «سعری»
- امید ز هر کس که بریدیم، بریدیم
 از گوشه بامی که پریدیم، پریدیم «وشش بافقی»
- در بند کمند بود داد دل ما
 از بس که بلند بود داد دل ما «قیصر امین‌پور»
- ملالت علما هم ز علم بی‌عمل است «حافظ»
- بر این‌گونه سختی برآویختن
 که باشند با خنجر کابلی «فردوسی»

فصل دوم

درس ۴ تاریخ ادبیات پیش از اسلام در قرن‌های اولیه هجری

درس‌نامه

پارسی یا فارسی ← ریشه و مادر زبان امروز ایران در ایران پیش از اسلام آثار فرهنگی - ادبی، سینه‌به‌سینه حفظ می‌شده است. کتاب «اوستا» را برای اجرای مراسم دینی، از حفظ می‌خواندند تا این‌که در دوره ساسانی، آن را به نگارش درآوردند. گروه زبان‌های ایرانی ← زبان‌های متداول در ایران و مناطق همجوار از قدیم‌ترین روزگاران، با ویژگی‌های مشترک تقسیم‌بندی زبان‌های ایرانی از نظر تاریخی

- زبان دری
- ۱ زبان درباری ساسانیان زبان محاوره و مکاتبه مقامات دولتی بوده است.
 - ۲ نخستین صورت زبان ادبی فارسی نو در برابر نفوذ عناصر زبان عربی بود.
 - ۳ منطقه رواج ← مشرق و شمال شرقی ایران

سه قرن اول هجری

- ادامه فعالیت‌های علمی و ادبی ایرانیان پس از سقوط ساسانیان
- پدیدآمدن آثاری به زبان‌های فارسی، پهلوی و عربی
- بر سر کار آمدن دولت نیمه‌مستقل طاهری و پس از آن دولت مستقل صفاری
- یعقوب لیث صفاری زبان فارسی را زبان رسمی کشور اعلام کرد و اجازه نداد که زبان عربی در دربارش به کار رود.
- پدیدآمدن دولت سامانی، آل بویه و حکومت‌های کوچک، به زبان فارسی دری فرصت و امکان داد تا به عنوان زبان رسمی شناخته شود.

قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم

- مهم‌ترین دوره تمدن اسلامی ایران
 - شکوفاشدن نظم و نثر فارسی
 - روی کار آمدن دولت سامانی و رواج رسم‌ها و سنت‌های فرهنگی کهن ایرانی
 - عمده‌ترین مرکز فرهنگی سامانیان شهر بخارا است.
 - شعر و ادب فارسی به دلایل زیر رشد کرد:
 - ۱ بعضی از امیران سامانی، صاحب فضل و ادب بودند.
 - ۲ شاعران فارسی‌گوی را تشویق می‌کردند.
 - ۳ مترجمان را به ترجمه کتاب‌های معتبری به نثر فارسی برمی‌انگیختند.
- شاعران بزرگ فارسی‌گوی عهد سامانی: عنصری، فرخی، منوچهری

ویژگی‌های تاریخی قرن چهارم

- غلبه، رواج، حفظ و ادامه آداب و رسوم ملی
- پایه‌گذاری حماسه‌های ملی به زبان فارسی
- دوره طلایی همراه با شکوفایی روح ایرانی
- حضور شاعر بی‌نظیری چون فردوسی و دانشمند بزرگی مانند محمد بن زکریای رازی
- عصر اندیشه استقلال ملی ایران (قرن ۴ و نیمه اول قرن ۵) به دلیل هم‌زمان بودن با اوج حاکمیت سامانیان
- دوره ترقی در همه زمینه‌های علمی
- وجود سخنورانی چون رودکی، فردوسی، عنصری
- تأکید بر ضرورت تألیف به زبان فارسی دری
- گردآوری تاریخ و روایات گذشته ایرانی
- باز یافتن اندیشه‌های ایرانی در چارچوب فرهنگ اسلامی
- آمیختگی زبان فارسی دری با زبان عربی
- ورود اصطلاحات علمی، ادبی، دینی و سیاسی جدید از راه ترجمه متون عربی
- در آغاز این دوره، بیشتر دانشمندان ایرانی به ضرورت آثار خود را به عربی می‌نویند تا در جهان اسلام خواننده بیابند.

ویژگی‌های شعر قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم

- سادگی و روانی کلام (شاعر می‌کوشد، تا فکر و خیال خود را همان‌گونه که به خاطرش می‌رسد، بیان کند).
- شاعران بیشتر به واقعیت بیرونی نظر داشتند.
- مفاهیم ذهنی در قلمرو تعالیم کلی اخلاقی
- به‌کارگیری انواع توصیف و آوردن ترکیب‌های تازه، استعاره‌های دلپذیر و تشبیهات گوناگون
- رودکی شعر پارسی را بنیاد نهاد و «پدر شعر فارسی» نام گرفت.
- رایج‌ترین انواع شعر فارسی، حماسه، مدحی و غنایی
- اوج حماسه ملی ایران و شعر حماسی با فردوسی
- رواج شعر مدحی و مدیحه‌سرایی و جایگاه ویژه شاعران مدیحه‌سرا در دربار شاهان
- قوت و استحکام شعر غنایی با رودکی و شهید بلخی
- رواج شعر حکمی و تعلیمی
- پختگی شعر اندرزی در دوره سلجوقیان
- رواج موعظه و نصیحت در شعر از آغاز قرن چهارم
- «کسایه مروزی» قصیده تمام و کمالی در موضوع موعظه و نصیحت سرود.
- رواج داستان‌سرایی و قصه‌پردازی و آوردن حکایت‌ها و مثل‌ها در شعر